हरिसं॰ श्रीसहजानंदाय नमः ॥ अथ कविर्हरिलीलावर्णयिष्यन्नादौ तदुपगतं हिमाचलं वर्णयितुमारभते दिक्ष्वेति द्विषा सर्ग॰१०

॥१॥ निरस्तालियानि अंजतयो कुंकुमानि क्षुमायुष्मालितानि वनीलानि रूपमानि रक्तकोमलानि अम्रसंलग्नानि च अंगग
निकरग्बवयवायस्य सतथोक्तः कृतोगमनानियानिम्नानिअम्लानि मानुषतपस्त्रूपोदिविधाने पितकृर्त्वा भावत्वष्टि
योक्त्यादिस्वभावास्ते ईहलंवनू ह्रुतयो गिज्जनानामंतरंगमनोद्येनसतथोक्तः वराः सर्वोत्तमायाः योगकलाअ
ष्टांगयोगाभ्यासयुक्तयस्तासां निधानमास्पदभूतः सन् श्रेष्ठोयो वर्णिवेन्नस्तम् दधानो बिभ्राणः अतितिः स्वेछा

दिष्यातसीकुसुमनीलरक्तकोमलांगः मौलंस्फनीलहृतयोगिजनांतरंगः ॥ दृष्ट्वामुमोदवरयोगकलानिधानं सद्व
र्णिवेन्नमजितो हरिराद धानः ॥१॥ यत्राभिनिनवमदत्ताम्रुत्रामंबुदानां प्राप्यासनातपमधस्तनसानुयातम् ॥ सानूनि
यस्य युरुवृष्टिभिरर्द्यमानाः सिद्धाः श्रयंति सततातपयोगवंति ॥२॥ विनांकेशुिदपितेतुमनाकृदस्यार्थः हरिः शैलं
हिमाचलं दृष्ट्वा निरीक्ष्य मुमोद स्वस्यातितपोरुचित्वात्तापसनिवासभूतं तमवलोकयन्नतिप्रीतमनाबभूवेत्य
र्थः शृंगं तु पूर्वमुक्तम् ॥१॥ नंविष्टिनष्टियत्रेति यत्र यस्मिन् हिमगिरौ अप्रानितं वेभ्यः अप्रानितवं मेखलापर्यंतमुमेख
लावदूंनं धेमालूकांचांगुलनितंबयोरितिविश्वः आ अमर्यादाभिविधोरित्यव्ययीभावः अदतां गच्छताम् अंबुदानां ॥१॥

मेघानाम् अधस्तनानि पयोदमुंउलान्नीचप्रदेशभवानियानि सानूनि तटानियातं प्राप्तम् गम्यादीनामुपसंख्या
नमितिसमासः अस्तिवायोयो नातपः छायातम् प्राप्य पूर्वोवृष्ट्यावृष्टयस्ताभिः युरुः पाले भिधेयवत् पुं
सिस्यादेवलोकेच नृपभेदपरागयोरिति हैमः भूयासंतम् अर्द्यमानाः पीड्यमानाः सिद्धा अणिमादिसिद्धिंगता
देवयोनिविशेषाः पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतामी देवयोनयः इत्यमरः सततमनस्रम् यु आतपस्य योयोगः
संपर्कः सविद्यतेयेषु तानि तथोक्तानि यस्य हिमाचलस्य सानूनि शिखराणि श्रयंति सेवंते अतिक्रांतपयोदम

यस्मिंस्तुषारसततस्रुतिमार्जितास्त्रां दृष्ट्वापि नां घ्रिपदवीं क्षतवारणानाम् जानंति वर्त्मनखरांतरहीनमुक्ताद्वंदैः
पुलिंदनिवहा हरिणाधिपानाम् ॥३॥ इत्यमेतस्य तुंगत्वमितिभावः ॥२॥ यस्मिन्निति यस्मिन् हिमाद्रौ पुलिंदानां
किरातानां निवहाः समूहाः तुषाराणि हिमानि तुषारो हिमनीहारावित्यमरः तेषां यासततमजस्रं स्रुतिः स्रावस्तया
मार्जितं क्षालितं अस्रं रुधिरं यस्याः सा तथोक्ताम् रुधिरेऽसृग्लोहितास्ररक्तक्षतजशोणितमित्यमरः क्षताहतावा
रणा हस्तिनो यैस्ते तथोक्तास्तेषाम् हरिणाधिपानां सिंहानाम् अंघ्रिपदवीं चरणन्यासमार्गम् न दृष्ट्वापि अनालोक्या
पि नखराः कररुहाः पुनर्भवः कररुहो नखोऽस्त्री नखरोऽस्त्रियामित्यमरः तेषामंतराणि अवकाशास्तेभ्यो हीनानि स

॥२॥ क्तानिमुक्ताहृंदानिमौक्तिकनिचयास्तैः कुरणैः ओदाकसागेइसस्मात्कर्मणिक्तः ओदितश्चेतिनत्वम् घुमा
स्यागापाजहातिसांद्रलीनत्वम् ॥ वर्त्मज्ञानंतिविदंतिअत्रतुगाथाः सिंहघातिनोवारणेंद्रास्यमुक्ताकराइति
भावः हस्तिनामुक्तायोनित्वमाह आगस्त्यः जीमूतकरिमत्स्याहिवंशशंखवराहजाः शुक्त्युद्भवाश्च विज्ञेयाअ
ष्टौमौक्तिकयोनयइति ॥३॥ यइति अवनिधारणं भूभृतांमध्येवर्यः श्रेष्ठः योहिमाचलः देवतारमणीदेवांग
नास्तासांविभ्रमोभूषास्थानविपर्ययः विभ्रमस्त्वरयाकालेभूषास्थानविपर्ययइतिदशरूपकः तेनभूष

योदेवतारमणीविभ्रमभूषणानांनिष्पादिनिरुचिरधातुनतिंदधाति ॥ संध्यामिवासमयजामवनिधव
र्यः शृंगैः पयोदनाकलप्रविभिन्नरागाम् ॥४॥ एतानांनिष्पादिनीसंपादयित्रीम् एतल्कैरिकवर्णपत्रपंक्तः स्
रांगनाः संध्याभ्रांसाभूषणधर्मत्वरयंतइतिभावः तथाभ्रांतिमदलंकारोपिविदितकर्तृते कर्तृकर्मणोः कृती
तिकर्मणिषष्ठी पयोदानांमेघानांनाकलाः खंडास्तेषुप्रकर्षेणाविभिन्नोमिश्रितोरागोवर्णोयस्याः सातथोक्ता
म् अनेनास्याभ्रंकपत्वंलक्ष्यते इदंचविशेषणद्वयंसंध्यायामपियोज्यम् रुचिरारमणीयायेधातवोगैरिकाद
यस्तेषांततिंपंक्तिम् असमयजामनियतकालिकाम् संध्यामिवशृंगैः शिखरैः दधाति बिभर्ति अत्रसंध्यात्वं स्व ॥३॥

जातिवाचित्वाज्जात्युपेक्षा ॥४॥ आकंपितेतियस्मिन् हिमगिरौ आक्रांतः स्वीकृतोवेशेनेपथ्यंयैस्तेनतथोक्तास्तैः
लतालवगृहाणितेषुबिलसंतिरमंतेइस्येवंशीलास्तैः शीलेणिनिः किरगणैर्देवयोनिविशेषैः आकंपिताइषच्चालिताः
येक्षितिरुहावृक्षास्तेभ्यः प्रतिलब्धः प्राप्तोगंधोयेनसतथोक्तः गंगायाभागीरथ्याः प्रवाहस्तस्यतरलाश्चंचला
येऊर्मयस्तरंगास्तेषांविमर्दः आघट्टनंतेनशीतः शीतलः अनुकूलवायुः आसेव्यते वायोर्विशेषणद्वयेनमांद्य
सौरभ्यशैत्यान्युक्तानि ॥५॥ यमिति चमरीणांमृगविशेषाणांसमूहः वालहस्ताः पुच्छाः पुच्छोः स्त्रीमूललांगूले

आकंपितक्षितिरुहप्रतिलब्धगंधोगंगाप्रवाहतरलोर्मिविमर्दशीतः ॥ यस्मिंल्लतागृहविलासिभिरात्तवेशैरासेव्य
तेकिरगणैरनुकूलवायुः ॥५॥ यंवालहस्तोच्छलनप्रसारिप्रभाविशेषैश्चमरीसमूहः ॥ करोतिसार्थाचलराजसंज्ञं
प्रकीर्णकैः शीतकरांशुगौरैः ॥६॥ वालहस्तश्चवालधिरित्यमरः तेषामुच्छलनानिभ्रमणानितैः प्रसारीविस्तृतः
प्रभाविशेषोयेषांतैस्तथोक्तैः शीतकरश्चंद्रस्तस्यांशवइवगौराणिशुभ्राणितैस्तथोक्तैः प्रकीर्णकैश्चामरैः चाम
रंतुप्रकीर्णकमित्यमरः यंहिमवंतम् अचलानांभूभृतांराजेतिसचलराजः राजाहः सखिभ्यष्टजितिटच्समासइतिसंज्ञा
अचलराजसंज्ञासार्थाअर्थोभिधायिनीसायस्यसतंतथोक्तम् करोतिविधत्तेक्षितिभृतांराजाहिछत्रचामरादिरंकिताइतिभा

यद्गतिस्वस्यहिमाद्रेर्याः गुहादरीः सैवास्यं मुखं तस्माज्जातो निःसृतो यः समीरणो वायुस्तेन उच्चासमन्तात्पूरितानि वंशा
नां कीचकानां रंध्राणि छिद्राणि येन स तथोक्तः यो हिमगिरिः वंशिकोपि मुखमारुतेन वंशरंध्राणि पूरयतीति प्रसिद्धम्
उच्चैः देवयोनित्वात्तारग्रामेण मन्द्रहंसमुचितम् गानं गीतिम् करिष्यताम् उक्तं च नारदेन षड्जमध्यमनामानौ ग्रा
यंतिमानुषाः न तु गांधारनामानं स लभ्योदेवयोनिभिरिति मायवानां मयूनाम् किंनराणां समूहं मायवास्तेषाम् त
स्य समूह इत्यण्प्रत्ययः किंनरः किंपुरुषस्तुरंगवदनो मयुरिस मरः उत्थानाम स्वरान्तरस्य वन्ने कोरागस्थिसादि

यो मायवानां स्वगुहामुखजातसमीरणापूरितवंशरंध्रः ॥ करिष्यतां गानमिवार्हमुच्चैर्निकामयसंवादनामवाप्तुम् ॥ ७
अर्कांशुविभ्यत्तिमिरं निगूढं दिने त्रितुर्योऽवति गह्वरेषु ॥ श्रितेपि नीचे ममता किलोच्चैर्मानोन्नतानां भवतीव साधौ ॥ ८ ॥

हेतुः स्मरणपरता ग्रामवंशवाद्यसाध्यः प्रधानभूतः स्वरविशेषः तानस्तं वंश्यास्वरो मतः इत्यभिनवगुप्तः गायंतोयं स्वरं गच्छन्ति
तं वंशेनेतानये दिति निभरतः तद्दातृताम् अवाप्तुमुपगंतुम् निकामयती छति वेसुलेक्षासा च गुहास्य जाते से कदेशाव
च्छिरूपकोक्तिविंता पुरस्य साध्यत्वादंशप्रदानस्य पूज्ञावयवरूपेणान्वयविनिरूपणं गम्यते तदेकदेशवर्तीत्यभ्युपग
म्यतेन चात्रावयविनः पुंसो निरूपणं यच्छब्दनिर्दिष्टो हिमाद्रिरिसलंबकूना ॥ ७ ॥ अर्कांशीति यो हिमाद्रिः अर्कांदि ॥ २ ॥

वसे विभ्यद्भयमाप्नुवद्दिवघूकमिवेतिच ध्वस्तये गह्वरेषु गुहासु निगूढमंतर्हितम् तिमिरं तमः दिने त्रितुः सूर्या
त् अवतित्रायते ननु नीचावनमनुचितमित्याशंक्याह श्रितइति मानोन्नतानाम तिगर्ववताम् श्रिते त्राणमाग
ते नीचेक्षुद्रेजनेपि साधौ सज्जनेइव उच्चैरत्यंतम् ममतामदीयोयमित्यभिमानः भवति किलनिश्चितम् ममशब्दा
त्षष्ठीविभक्तिप्रतिरूपकादव्ययात्तल्प्रत्ययः अर्थांतरन्यासो लंकारः ॥ ८ ॥ मातंगेति नगेंद्रे हिमगिरौ मातंगाग
जास्तैः संघर्षिताः संघट्टिता ये देवदारवो वृक्षविशेषास्तेभ्यः स्नुतानिः स्रुताउरवो बहवो रनिर्यासा रसास्य स्ततस्

मातंगसंघर्षितदेवदारुस्नुतोरुनिर्याससतयान गेंद्रे ॥ जातो विधत्ते रसवंति गंधः शृंगाणि धूम्राटचयानुयातः ॥ ९
रविमंडलेन पुरतो वभासितानि विरुक्षपातिमिरसंहतोऽस्मत ॥ अनुषंगतः शिवद्वे भवचर्मणा परिभातियोत्र स
नपादितोत्रमाः ॥ १० ॥ भावस्तस्मात्तयाहेतुभूतया जातउद्भुतः धूम्राटाः भृंगाः भृंगाः षिङ्गालिधूम्राटाइति विश्वप्र
काशः तेषांचयानिकरास्तैरनुयातोनुगतः गंधः शृंगाणिसानूनि रसवंतिकगंधवंतिरसोगंधेरसेस्वाद इति विश्वः
विधत्ते करोति एतेनास्य गजाकरत्वं लक्ष्यते तथा गजायुर्वेदे हिमवद्विंध्यमलयागजानां प्रभवाउगाइति ॥ ९ ॥ रविमं
डलेन पुरतोऽग्रभागे आद्यादित्यात्तसि अवभासितः प्रकाशितः अस्ततोऽस्मिन्भागे पूर्व वस्तसिः निविडंसं

ध्रुयन् क्षपायां रजन्यां तिमिरं तमस्तेन संवृतो वेष्टितः यो हिमाद्रिः एकत्र दिवसेनान्यत्र च निशया मिलित इत्यर्थः अ
त एव पुरोभागे हसनेन पाटितं विदारितं उदधिकं तमो येन स तथोक्तः इभस्य हस्तिनश्चर्म तेनानुषंगतः पश्चाद्भा
गः पश्चात्साहचर्ययोरन्विसमरः त्रिपुरद्विषि परिभाति सर्वत्र रोचते रविकिरणप्रसारोप्यस्य कोणे एव कुत्रचित्प्रदे
शे समाप्यत इति महत्वान्निशायोक्तिः वृत्तं तु पूर्वमुक्तम् ॥१०॥ गगनाश्रितैरिति किंचेति चार्थः यो हिमाद्रिः गग
नं खमाश्रितानि द्वितीयाश्रितातीतेत्यादिना समासः तैस्तथोक्तैः तुरगाधिराजः श्रीप्रस्तस्य यातनुर्भोगः सैव गौरी

गगनाश्रितैः पुरदराजिराजितैः तुरगाधिराजतनुगौरकांतिभिः ॥ ज्वलदुल्कनगारदपयोदसंचयं शिखरैरशूयो विजयि
भिर्विराजते ॥११॥ दधतः प्रफुल्लसहकारसन्निभं मदवारिसेकजनितं रसं गिरौ ॥ मदयंति कोकिलगणानकालत
स्तरवो मुहुः करिकपोलघर्षिताः ॥१२॥ कांतिर्येषां तैस्तथोक्तैः पुरं कनकम् स्वर्णं पुरदं भर्मकनकं हेमहा
टकमित्यभिधानकोशः तस्य राजयो रेखाः राजिः स्यात्स्त्रियां लेखा पंक्तिरिति विश्वः ताभिः राजितानि शोभितानि तैस्तथो
क्तैः अतएव ज्वलंसो दीप्यमाना उल्का विद्युतो यस्मिंस्तथाभूतो यः शारदिभवः पयोदसंचयो मेघसमूहस्तम् ॥
विजयिभिः जयनशीलैः स्वश्रिया पराभावयद्भिरिति भावः शिखरैः विराजते अत एवोपमालंकारः ॥११॥ दधत इति

गिरौ हिमाद्रौ किरणो गजास्तेषां कपोला गंडास्तैर्घर्षिताः संघट्टिताः अतएव प्रफुल्लानि विकसितानि यानि स
हकाराणामाम्राणां पुष्पाणि पुष्पमूलेषु बकुलमिस्सणेलुप तैः सन्निभं सदृशम् मदः करिकपोलदानमेव
वारि जलं तस्य यः सेकः उक्षणं तस्माज्जनितमुत्पन्नं तत्तथोक्तम् रसं गंधम् दधतो बिभ्राणाः तरवो वृक्षाः अ
कालतः मधुसमयं विनापि आह्लादितास्ति कोकिलगणान् पिकसमूहान् मुहुः पुनः पुनः मदयंति मदं
कारयंतीति मिताक्षरं इति स्वता अत्र मधुरूपकारणाभावेपि मदाख्यकार्योत्पत्तिकथनाद्विभावनालंकारः

मंडलानि तरुणं च जनानामवामध्यनिर्गतदिवाकरभासाम् ॥ मूर्छितां रत्नभित्तिमयूखैर्यत्र दर्पणनिभानि विभां
ति ॥१३॥ तद्रूक्षं कारणेन विना कार्यस्योत्पत्तिः स्याद्विभावनेति साच सहकारसन्निभमित्युपमया वा रसं दध
त इति पदार्थहेतुककाव्यलिंगेन चांगाभिभावेन संकीर्यते किंच कोकिलानां मदगंधेनाघ्रगंधभ्रांत्या भ्रांति
मदलंकारोप्यवगम्यते ॥१२॥ मंडलानीति यत्र हिमाद्रौ रत्नं तरूणं तत्सयाः भित्तयः कुड्यानि तासां मयूखास्तन्मय
स्तैस्तथोक्तैः मूर्छितां वृद्धिमुपेयुषाम् तरवो वृक्षास्तेषां याश्छायाः अनातपास्तासां मध्येऽभ्यंतराल्लेभ्यः निर्गतानि निः
सृतानि दिवाकरस्य सूर्यस्य भासः कांतयः तासाम् दर्पणनिभानि मुकुरसदृशानि सुपमालंकारः विभांति विशे

वेणाःस्फुरंति न तु नैरंतर्येण त्रासानां चंचलत्वात् तच्च नामत्र मृसापाणादौ प्रायेण संभवतीति भावः ॥१३॥ स
द्दिति यो हिमाद्रिः सन्तः शोभमानाः ये नु पलामणयः शर्करा यां द्वयास्तु त्रे चास्य नयमसुपलोमणाविति वेत्तयंती ॥
तेषां किरणा रश्मयस्तेषां व्रजाः कलापाः अंबराणि वस्त्राणि वयाः कृताः गुच्छानि तुंगानि विपुलानि विततानि
चयानि शिलांतराणि शिलामध्यानि गोपुराणि पुरद्वाराणि वयासुताः सुपमितसमासः तोरणो ऽस्त्री बहिर्द्वा
रं पुरद्वारं तु गोपुरमित्यमरः ताश्च तास्ताश्च रम्या मनोहरा लतागृहाणि वयास्कृतास्तथोक्ताः रुचिराणि यानि

मणुपलकिरणव्रजांबरोच्चविपुलशिलांतरगोपुरा विभाति ॥ उदितकुंकुमसमानाभुवो यः पुरइव रम्यगृहाद
धानः ॥१४॥ सततविगलनीरपांडुवर्णो रुचिरुचिप्रभयापवर्जितैर्यः ॥ पृथुलकटकसंगिभिः पयोदैरुपगतप
क्ष इव पतत्रांतनादैः ॥१५॥ कुंकुमानि पुष्पाणि तेषां संति शोभनानि वनानि यास्कृतास्तथोक्ताः अतएव पुरो
नगराणि वस्थिताः भुवः कर्मभूताः दधानः सन् विभाति ॥१४॥ सततेति यो हिमाद्रिः सततमजस्रं विगलन् नीरं ज
लं येभ्यः अतएव पांडुः शुभ्रो वर्णो येषां ते चलते ते च तैस्तथोक्तैः असौ हिमकृपत्रत्वं संभवतीति भावः अचिरा
क्षणिकारुचिः कांतिर्यस्याः सा विद्युत् तस्याः प्रभया कांसा अपवर्जितैः प्रहीणैः पत्रांताविरतानादगर्जिता ॥५॥

नि येषां तैः स्तथोक्तैः अमथापत्रत्वहानिरिति भावः पृथुला विस्तीर्णा ये कटका नितंबाः कटको ऽस्त्री नितंबो
द्रेरित्यमरः तेषां यः संगो योगः स विद्यते येषां तैस्तथोक्तैः पयोदैर्मेघैः उपगतो प्राप्तौ पक्षौ पत्रौ यस्य स तथाभूतः
वरासते इति शेषः पुरा भिन्नपक्षस्यापि हिमाद्रेर्वलक्षपयोदसंपर्कात् नूयः पत्रो साश्रिमुत्प्रेक्षते ॥१५॥ धृतेति यो
हिमाद्रिः विविधानीलपीताद्यनेकविधायेमणयस्तेषां द्युतिभिः कर्तृभूताभिः विभासितैः प्रकाशितैः हिमेन
अच्छाविन्नादायेकूटाः शिखराणि तैः धृतं स्फुरद्धनुरिंद्रचापं येन तं तथोक्तम् अपगतं जलं यस्मात् अतएव

धृतस्फुरद्धनुषं हिमाच्छकूटैर्विविधमणिद्युतिभिर्विभासितैर्यः ॥ निचयमपजलार्जुनावभासं स्वनितनिवेदि
तमादधद्घनानाम् ॥१६॥ निशि निशाकरसंहतेंदुकांतस्रवदमलांबुचयैः स्रुपत्रसिक्ताः ॥ व्रतमिव दिवसे चरं
ति वप्राः दहनलैरविकांतजैः प्रदीप्ताः ॥१७॥ अर्जुनो धवलो ऽवभासः कांतिर्यस्य स चासौ स च तं तथोक्तम्
स्वनितेन गर्जितेन निवेदितसूचितस्तं तथोक्तम् घनानां मेघानाम् निचयं समूहम् आदधत् सन् राजते इति
शेषः अत्र कविकल्पितसावर्ण्यात् कूटघनसंदेहः घननिश्चयाभावात् संदेहालंकारः ॥१६॥ निशीति यत्र
हिमाद्रौ वप्राः सानवः वप्रो ऽस्त्री सानुमानयोरित्यमरः निशि रात्रौ शशिनः चंद्रस्य ये कराः गभस्तयस्तैः संहताः ॥

संघट्टितायेइंदुकांताश्चंद्रकांतमणयस्तेभ्यः स्रवंतोनिःसरंतोयेऽमलांबुचयानिर्मलनीरसमूहास्तैस्तथोक्तैः
सिक्तानुक्षिताः दिवसेचरविकांताः सूर्यकांतमणयस्तेभ्योजातैः अनलैर्वह्निभिः प्रदीप्ताः प्रज्वलिताः संतः दु
स्त्यमहत् व्रतंतपः चरंतिकुर्वंतीवेसुसेक्षा ॥ १७ ॥ असितेतियस्मिन् हिमाद्रौ असिताः कृष्णायेमणयः प्रचु
रास्तेयाःस्फुताः तस्वकृत्वचनेमयट्इतिप्राचुर्येमयट् तथाभूतायाः क्षमाभुवस्तास्फुतथोक्तास्फुपलाग्निभिर्नोदृ
क्षास्तेषांत्वताः नागवास्तासामंतरणएपवकान्नागस्तेभ्यः अभिपातोनिपतनंयेषांतेतथोक्ताः स्फुरंतोऽतिलघवो
असितमणिमयक्षमास्फुयस्मिन् दधतिपलाग्निलतांतराभिपाताः ॥ स्फुरदतिलघुरेणवोहिमांशोः किरणाचु
यानतबर्हिकंठलक्ष्मीम् ॥ १८ ॥ गिरिरतिनायिनीश्रियंदधानस्तमतितरामितिनंदयांचकार ॥ जगतिविपुलयो
गपतास्पदंतंहरिरकरोन्मुदयावलोकनेन ॥ १९ ॥ ऽतिसूक्ष्मारेणवोरजांसियेषुतेतथोक्ताः अहिमांशोरुष्णदी
धितेः सूर्यस्य किरणाचयाः गभस्तिसमूहाः नतोनम्रोयोबर्हीमयूरस्तस्ययः कंठस्तस्यलक्ष्मीश्रियम् दधति धरं
तीतिनिदर्शनालंकारः ॥ १८ ॥ गिरिरिति इत्सुत्कप्रकारेण अतिनायिनीमस्युत्कृष्टाम् श्रियंशोभाम् दधानोवि
भ्राणः गिरिर्हिमाद्रिः तंस्वंनिरीक्षमाणंहरिम् अतितराम अतिशायेनक्विचनविभज्येसादिनाऽतिशाद्वाद्दया ॥ ६ ॥

त्रसम् तदंतात् किमेतिङ्व्ययादिसादिनाऽमासुः स्यात् नंदयांचकारमोदयामास हरिरपि जगतिविश्वेयस्मि
न् ॥ तंहिमाद्रिम् ॥ दयायासहितंयदवलोकनंनिरीक्षणंतेनविपुलाचक्कुलायायोगपतास्पदंमामस्तालस्मात्रास्प
दंस्थानम् अकरोत्समदधात् ॥ १९ ॥ इत्थंहिमवतः शोभांनिरूप्यप्रकृतमाह मृदुलेति मृदुलोकोमलोकरौ
पाणीचरणौचयस्यसतथोक्तः सदर्पाः सगर्वाः कोटयः असंख्याताश्चयेमदनाः कामास्तेषांविनोदेणलक्षं
नंलज्जाप्रापकंवीक्षणीयंवीक्षितुमर्हंरूपंकिशोरमूर्तिर्यस्यसतथोक्तः सजलोविद्यमाननीरायेजलधरा
मृदुकरचरणः सदर्पकोटिमदनविलज्जनवीक्षणीयरूपः ॥ सजलजलधरोपमेयरोचिस्तुहिनगिरौविचचा
रनीलकंठः ॥ २० ॥ भुविपदयुगलेनिधायरम्येभजदभयप्रदपिअंगोउन्नाके ॥ रुचिरमनुचलंतमीक्षमाणा
वनपशुपक्षिगणामुदंतमीयुः ॥ २१ ॥ अंबुदास्तेरुपमेयमुपमातुमर्हंरोचिःप्रभायस्यसतथोक्तः नीलकं
ठोवर्णिराजः तुहिनगिरौहिमाचले विचचार ॥ २० ॥ भुवीतिभजतांतत्तनानामभयप्रदामोक्षप्रापकादिव्याऽ
प्राकृतारम्यावायोउन्नाऽसंकाकुर्ध्वरेखादिचिह्नानियस्योस्तेतथोक्ते रम्येरमणीये पदयुगलेद्वेचरणकमले
भुविभूमौनिधाय विस्मस्यअनुचलंतंगच्छंतम् रुचिरंसुंदरम् तंहरिनीलकंठम् ईक्षमाणाः पश्यंतः वनेरण्ये

पन्नगोमृगाद्याः पक्षिणोमयूराद्यश्च तेषांगणाः कलापाः मुदं हर्षमईयुः प्रापुः ॥३१॥ सपदीति हरिणगणा
मृगयूथानि निषेदिवांसमुपविष्टम् भाषायांसदवसश्रुवइसनेन निपूर्वात्सीदतेर्लिटस्तस्य च निसंक्रूसुः कराद्
न्नाः मुनिवरं योगिश्रेष्ठम् नेवर्तिराजनम् परिवेष्ट्य सर्वतस्त्र्याद्रुससमाधौ ध्येये चित्तैकाग्र्ये सति योगिनो मुनि
जनादिव प्रणयः स्नेहस्तस्य भरः समूहस्तेन युक्तं तीति तथोक्ताः अचलाः स्थिराः पतीकाप्रवयवा येषां ते
तथोक्ताः स्थिरा तारिस्थाः पक्ष्मणि नयनानि चक्षूंषि येषां ते तथोक्ताश्च संतः निषेदुरुपविविशुः इदं विनोपण

सपदि मुनिवरं निषेदिवांसं हरिणगणाः परिवेष्ट्य तं निषेदुः ॥ प्रणयभरयुतोऽचलपतीकाः स्थिरनयनाइव
योगिनः समाधौ ॥३२॥ मुकुरवचकरुस्तरुव्रततयः कुसुमगणैः स्तमुपागतं प्रतीक्ष्यम् ॥ सितदृपतचयेश्च दु
ग्धसिंधोर्हरिमिव मंदरनोदितैस्तरंगाः ॥३३॥ त्रयमुपमानेपि योज्यम् तदंगलावण्यमवलोक्य तद्रास
क्तांतःकरणत्वाद्विस्मृतचर्व्वणोव भूवुरित्यर्थः यदीस्यं तस्मिन्मृगाणामपि प्रीतिरभवत्तर्हि मनु
जानां तत्र प्रीतिकरणे का वार्त्तेति भावः ॥३३॥ मुकुरिति किंचेति चार्थः तरुणां वृक्षाणां व्रततयो लताः ।
उपागतं संतिकमागतम् प्रतीक्ष्यं पूज्यम् प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्येस्मात्पूज्ये चेति हेमः तं वर्त्तिराजनम् दुग्धसिंधो ॥७॥

क्षीरसमुद्रस्य तरंगा ऊर्मयः मंदरेण भूभृता नोदितैरुक्लूतैः सिताधवला ये पृषता बिंदवः पृषंति बिंदुपृषताः इ
समरः तेषां चयैर्वृन्दैः हरिं क्षीराब्धिमध्यितारं विष्णुमिव कुसुमगणैः पुष्पकलापैः मुहुः पुनः पुनः अवचकरुः
अवाकिरन् ॥३३॥ अनुपमदिति इत्थोक्षराक्षरनियंत्रिनिष्ठिकरा नित्यावज्ञी विव्रस्य चर्यत्रतवदग्रेसिरस्मरणं
वनं प्रविनाति सति उरुर्महान् योदवोदावानलः सः वृष्टे मेघवर्षणाद्विनापि दृष्ट्या शिने सा द्विना विनायोगोपंच
मीत्याप्तामतनुवनुगाम किंच अतिशायिनीम् अतिशयः प्रकर्षो विद्यते स्यां सा तथोक्ता फलानि सूनानि पुष्पा

अनुपम उरुदवो विनापि वृष्टेरतिशायिनी फलप्रसूनवृद्धिरासीत् ॥ अबलमतिबलोतुदन्नसत्त्वं प्रविनाति नेष्ठिक
रागस्मरणप्रमीतौ ॥३४॥ द्रुमकुलतिलकोविधूतकंपस्तु तटिनीजलवीचिभेदनुन्नैः ॥ मरुद्भिरुपरिरंभितः सवा
तैरभिमुखमेसतपः कृतां कृतांगः ॥३५॥ इति चतेषां वृद्धिः आसी द्रुभूव अतिबलो बलियान्व्याघ्रादिर्जंतुः अ
बलं बलहीनं मृगादिसत्वं जंतुम् न अतुदन्नापीडयत् ॥३४॥ द्रुमेसादिपंचमिस्तस्य सर्वोत्कृष्टमहत्त्वास सनायथो
चितपरिचर्यो विदधुरित्याह द्रुमेति विधूतानि कंपितानि कंतानि पत्राणि येन सः तथोक्तः तनवोत्पायाः तटि
नीनां नदीनां जलवीचयो जलतरंगास्तासां भेदनसंघट्टने नुन्नैः प्रेरितैः वातैर्वायुभिः अभिमुखं संमुखम् एसप्राप्य

तपसातपश्चर्ययाकृत्वाकृतानिततनूकृतानिकृशांगानिकरणद्वयवपुर्वायेनसतथोक्तः वृषोधर्मस्तस्यकुलंवंशस्त
॥८॥ स्मिन्तिलकइवतिलकः भूषणभूतः सः वर्णिराजः कृष्णमित्रमिवपरिरंभितःआलिंगितः स्वयंजगत्पावनोपिप
रमपावनंसर्वनियंतारंतंमुदासेवितवानित्यर्थः ॥ २५ ॥ व्रतिवरमितिव्राकुनिचयाः पक्षिवर्गाः भूरुहाणांवृक्षाणा
मुरुचिरारमणीयाः प्रवालामवांकुराया कृतास्तथाभूताः याः शाखास्ताअवरुह्याधिष्ठायस्तिमिताः स्थिराद्द
शोनेत्राणियेषांतेतथोक्ताः संतः व्रतिवरंनैष्ठिकंद्रुम् तंनीलकंठम् वेदानांऋगादीनांचतुर्णांशाखास्थरणाद्युद्

व्रतिवरमवरुह्यभूरुहाणांद्विजकुनिचयारुचिरप्रवालशाखाः ॥ ऋषयइवविलोकयांबभूवुःस्तिमितदृशस्तमधि
सवेदशाखाः ॥ २६ ॥ अनुपदमलयस्तमाशुहारंपरमयशः स्वभजंसमुदीरयंतः ॥ मुनयइवनिगूढदिव्यभावंस्फुर
भिमदश्चतपःश्रियातदीयम् ॥ २७ ॥

क्रमानुक्रमकाः स्वस्वशाखाः अधीसपठितास्तिमितदृशोऋषयोमुनयइव
विलोकयांबभूवुः ददृशुः यथामुनयः श्रीहरेरवलोकनंयथास्यात्तथावेदोदितकर्मफलप्रहाणेनवेदशाखा
श्रिताः रुचिरपदवस्थानीयानिकर्माणिपवांगीकुर्वाणाः धर्मवंतश्चसंतस्तमेवावलोकयंतितस्मात्तएवतेभ
वितुमर्हंतीतिभावः ॥ २६ ॥ अनुपदमिति अज्जयोभृंगाः तदीयंतत्पश्रीहरेः संबंधिपरमयशः सर्वोत्तमकीर्त्ति ॥८॥

उदीरयंतउच्चारयंतः अनुपदंतत्पादन्यासमनुगच्छंतश्चसंतः आशुनिद्रारंध्रः स्वनिवारकम् अदभ्रंबहुलंपत्त
पुस्तस्यश्रियायोगोभयास्फुरंतिमहतोज्ज्वलस्फुरभिः स्यात्मनोज्ञ इतिविश्वः निगूढश्छन्नोदिव्यभावोनिजालोकिकैश्व
र्ययेनसंततथोक्तमतंश्रीहरिम् मुनयइव भजंतिस्मसिषेविरे श्रीहरौमनुष्यवेषेणछन्नेसतिमुनयोप्यलिवेषेण
छन्नास्तंसेवंतेइत्यर्थः ॥ २७ ॥ निज्जेतिहरिः लतावृक्षाचरोहिण्योवल्ल्यएवगृहाणितेषु पवनेनवायुनाचलिताः कं
पिताः येकीचकाः सच्छिद्रवंशास्तैस्तथोक्तेः सच्छिद्रः कीचकोवेणुरितित्रिविक्रमः उपपादितंसंपादितंवंशास्यरू

निजविमलयशोलतागृहेषुहरिरशृणोद्वनदेवताभिरुक्तम् ॥ पवनचलितकीचकैर्मनोज्ञंमुहुरुपपादितवंशका
र्यमुच्चैः ॥ २८ ॥ मदमधुररवैर्विलोकनाद्वृत्राकुनिरवेस्यहारिकीर्तनस्य ॥ तरवइवममीरयांबभूवुर्विनादतपोनिर
तस्यतस्यमार्गे ॥ २९ ॥

शिखाद्यविनोधस्यकार्यंहस्यंयस्मिनुकर्मणितत्तथावंशादिकंतुस्फुरिद्भिसमरः वनदे
वताभिः उच्चैरुच्चस्वरेणमुहुः पुनः पुनः उक्तंमुच्चरितम् ॥ मनोज्ञंरुचिरम् निजंस्वीयंयद्विमलंयशश्चकुपनाः तत् अश
णोदाकर्णयत् ॥ २८ ॥ मदेति अघानिनिकृजन्मार्जितपापानिहरतिनाशयतीतितथाभूतंकीर्तनंनामयस्यस
तथोक्तस्यविनादफलानपेक्षत्वाद्धोकशांतिकरत्वाच्चविशुद्धंयत्तपस्तस्मिन्निरतस्यपीतिमतः तस्यश्रीहरेः ॥

हरि सं· मार्गेपथि तरवोवृक्षाः मदेनमधुरतरान्प्रतिप्रियास्तैस्तथोक्तैः शाकुनयः पक्षिणस्तेषांरवाः शब्दास्तैस्तथोक्तैः सर्ग·१०

॥९॥ विलोकयन्तम् इह विलोकत्शब्दस्यवाचकंविलोकयेतिनामुत्प्रेक्षितार्थः समीक्ष्यांबभूवुरब्रुवन्निवेसुस्वेक्षा ॥१९॥ सर्वेति

सर्वेषांजीवानांतेषांहितंश्रेयः करोतिविधत्तेइतितथोक्तः विस्मिताःप्रतिमानुषतपश्चर्यांदृष्ट्वाप्राप्ताश्चर्यंगताये

अखिलाःसमग्राः तपस्विनस्तापसास्तैः पूजितः सत्कृतः सर्ववेदोहरिः सतोहिमाद्रेः संचरन्नुराणिघ्नगच्छन्सन्

पुलहाश्रमंतदाख्यतीर्थम्ययौजगाम तंविशिनष्टियस्यपुलहाश्रमस्यसन्निधौनिकटप्रदेशेगंडकीतन्नाम्नी

सर्वजीवहितकृत्ततोहरिः संचरन्सपुलहाश्रमंययौ ॥ गंडकीवहतियस्यसन्निधौविस्मिताखिलतपस्विपूजि

तः ॥२०॥ प्रतिकृतिरतिविश्रुतास्तिविश्वमोरगामदधिक्षितिमुक्तनाथनाम्ना ॥ निकटमखिलसंश्रितार्त्तिहारीशु

भरुचिराचरितैः सतत्रतस्थौ ॥२१॥ लोकेप्रसिद्धासरित् वहतिस्यंदति ॥२०॥ प्रतिकृतिरिति क्षितौपृथिव्यामि

त्यधिक्षितिविभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः मुक्तनाथनाम्नाप्रतिविश्रुताप्रतिविख्याताविष्णोःप्रतिकृतिःप्रतिमा

तत्रतस्मिन्नाश्रमेअस्तिवर्त्तते अखिलाःसकलायेसंश्रिताः शरणमागतास्तेषामार्त्तिंपीडांहरतिनाशयती

तितथोक्तः शुभंसर्वलोकमंगलकरंरुचिरंसकलजनमनोज्ञंचयदाचरितंक्रियाकरणंयस्यसतथोक्तः सः ॥९॥

श्रीहरिः तस्याः विष्णुप्रतिमायाः निकटमंतिकम् आगमत्प्ययौ ॥२१॥ तत्रेति किंचतत्रतस्मिन्प्रतिकृतिसन्नि

धौतापसास्तपस्विनस्तेषांयत्कृतंतपश्चर्यांतदतिक्रान्तोतितथोक्तः मुनिराजोमुनिवरः हरिकृष्णोहरिकृष्णापरना

मासवर्णीवैष्णवोनीलकंठः धरित्र्यांभूमौएकचरणेनएकपादेनआसनंस्थितिमवस्थानम् आप्तः ऊर्ध्वंबाहुयुगलं

हस्तद्वयंयस्यसतथोक्तः सतुश्रेष्ठंतपःविदधेचकार ॥२२॥ गायत्रीति वर्णिनांब्रह्मचारिणांराजानःसनकादयस्ते

षांराजाअग्रणीः असौश्रीहरिः गायत्री चतुर्विंशार्णात्मकः सावित्रीमंत्रस्तस्यजपोमुख्यएवयत्नेनतस्यकरणा·

गायत्रीजपकरणादतिप्रसन्नंमार्त्तंडंचरमितिवर्णिराजराजः ॥ वव्रेऽसोकुरुमदनादिवैरितस्त्वंरक्षांमेइतमथजगादस

स्मितंसः ॥२३॥ इतुष्टानार्कोः अतिप्रसन्नमसंततुष्टम् अतएवद्विभुजरूपेणआविर्भूतमितिशेषः मार्त्तंडमर्कंतस्मा

दित्यर्थः विकर्त्तनार्कमार्त्तंडमिहिरारुणपूषणाद्युसमरः अकथितंचेतिकर्मसंज्ञायाप्रार्थितनिवंधनत्वाद्गुणोन·

योगेपिकर्मत्वम् मदनःकामआदिर्येषांतेतथाभूतायेवैरिणःशत्रवस्तेभ्यः त्वंमेममरक्षांकुरुविदधात्वित्यमु

नाप्रकारेणवरमभिलषितमनोरथम् ववेययाचे कर्त्रीशिवेत् अनंतकोटिचंद्रार्कसन्निभादक्षरधाम्नोव्रसू·

तर्हि संसारजनोद्धरणचिकीर्षयाविर्भूतस्य पुरुषोत्तमस्य रामकृष्णाद्यवतारधारिणः स्वस्मैदंवरयाचनादित्वम्
वर्णिशिक्षयिष्यसेस्वसेयम् । अथवरयाचनानंतरम् समार्न्हेडः तंवर्णिराजम् सस्मितं सहास्यं यथा
स्यात्तथा जगाद उवाच । इदंहसनं तु सर्वहेतुहेतुभूतोपिस्वयंस्वशिष्याणितैर्मूर्ये मां नूनाटनानुकरणेन वरं या
चते अतोस्मानमसाधारणं निर्मानत्वमिसाभूर्यो विर्भावाभिप्रायेण प्रहर्षणी पद्यं तल्लक्षणं तूक्तं प्राक् । अनु
जेष्यंत इति भूमौ पृथिव्याम् नास्ति मितं मानं प्रमाणं येषां तथाभूता ये जना जीवाः ते तव पुरुषोत्तमस्य भवतः

जेष्यंतः किल तव संश्रयेण भूमौ दुर्जेयानमितजनाः स्मरादिदोषान् । यास्यंसक्षरपदमंजसाद्गुरापंदोषास्ते क
थमजितेहरौत्वयिस्युः ॥ ७४ ॥ संश्रयेणत्राणकरणेन दुर्जेयान् स्वानुग्रहमंतरा ब्रह्मादिभिरपिजेतुमशक्याव् ।
स्मरः कामआदिर्येषां ते तथाभूता ये दोषाः संसृतिमूलभूता अनर्थास्तान् जेष्यंतः आमूलात्प्रसादयिष्यंत इत्य
र्थः संतः दुरापं लब्धुं पासनमृते योगपथाद्युपायैरपिप्राप्तुमशक्यम् अक्षरपदं अक्षरात्सरतः पर इति श्रुत्यभिहित
मक्षरसंज्ञस्थानम् अंजसा अनायासेन याप्स्यंति प्राप्स्यंतीति किल ननु अतोऽस्मात्कृतोः अजितेजेतुंकश्चाकर्तुमनाके
हौ सकलजनदुःखहारके त्वयि ते कामादयः दोषाः कथं स्युः केन प्रकारेणालं पराभवेयुर्न कथंचिदपीत्यर्थः ॥ ७४

अज्ञानामिति हेदियात्मन् नूनाटनानुकरणेऽप्यप्राकृतमूर्ते अज्ञानां अनाद्यविद्यावृतात्मपरमात्मस्वरूप
ज्ञानानाम् अतएव दुरहभवाब्धौ अस्मिन् संसारसागरे मुहुः पुनः पुनः मज्जतां ब्रूडतां जीवानां क्षेत्रज्ञानां उपरि
स्थितिशेषः उरुरूपया बृहद्दयया धृतावतारः त्वं करुणात्रिनंदनरूपमिषेण द्विजकुले प्रादुर्भूत धर्मावतार हरि
प्रसादपुत्रत्वेनाविर्भूतः उपदेष्टा सकलजनान् सन्मार्गे प्रवर्तयितुं तद्वितिशिक्षकः सर्वज्ञः सर्वज्ञत्वान्मदैश्वर्यज्ञा
नासीतिभावः त्वमप्यदासिन् व्रतिनो नैष्ठिकजनं वंतस्तेषां विनिनीषया विनेतुं शिक्षयितुमिच्छया हेतुना नाथसे

अज्ञानांमुहुरिह मज्जतां भवाब्धौ जीवानामुरुकृपया धृतावतारः । सर्वज्ञोव्रतिविनिनीषयोपदेष्टा द्विमात्मनुय
द्दितवनाथसे तथास्त ॥ ७५ ॥ मासानुषित्वाकतिचिद्व्रयातः सतत्रतीर्थे समतीसमार्गे । कासारसिंधुप्रभृतीन्स्वर
णेगोपालयोगीद्रुमपत्रपर्दीन् ॥ ७६ ॥ इत्थं वरं याचसे नाथनाध्वा ज्ञोपतापैश्वर्ययोर्निः क्षितिधातोर्लट् नर्हितवत
थात्मसकत्वदभिलषितं तत्तेनैवप्रकारेण भवतु इत्युक्त्वा सोंतर्हितो भूदितिशेषः ॥ ७५ ॥ मासानितिर्ष्टन्नः क्षराक्षरनि
यतासः वर्णिराजः तत्र तस्मिन्तीर्थे पुलहाश्रमे कतिचित्कतिपयान् मासान् उषित्वा निवासंकृत्वा प्रयातःस
न्मार्गे पथि कासाराः सरांसि सिंधवः सरितश्च प्रभृतयो येषां तानित्थोन्क्तानिष्प्यानानिसमती समसमुद्यघ्नअर

हरिसं० ल्पेऽवने गोपालयोगीदं लोके गोपालनाम्ना विख्यातं योगिराजम् अपनुषदच्चक्षत ॥४३॥ ततइति ततो गोपाल सर्ग १७
॥११॥ योगिदर्शनानंतरम् तूर्णं शीघ्रम् तदभ्यर्णं तस्य गोपालयोगीन्द्रस्य अभ्यर्णं संतिकम् उपेत्य प्राप्य प्रकामम् प्रसंत
म् प्रीतं प्रसन्नं मनो यस्य स तथोक्तः सन् तं योगिनम् प्रसस्वजे आलिलिंग तेन योगिना सार्द्धं सह तस्थिवान् स्थि
तः मनीषी विद्या रहस्य बोधन पटुः सवर्णिराजः यमाश्च नियमाश्च आसनानि च प्राणायामः प्रत्याहारो धारणा
च ध्यानमंगं तु सप्तमम् समाधिश्चाष्टमं प्रोक्तं योगस्यानुक्रमेण वा इति स्कांदोक्तान्यष्टावंगानि यस्य तथाभू

ततस्तदभ्यर्णमुपेत्य तूर्णं तं सस्वजे प्रीतमनाः प्रकामम् ॥ अष्टांगयोगाभ्यसनं मनीषी सततस्थितवांस्तेन च का
रसार्द्धम् ॥४४॥ तेराजयोगं विनिनाय भव्यं कृतार्थतामित्यथतस्य तुष्टः ॥ विधाय पुण्यादिवराहतीर्थं वंगाभिधं दे
शमथागमत्सः ॥४५॥ ततो योयोगोऽसंप्रज्ञाताख्यो योगी समाधिस्तस्याभ्यसनं पुनः पुनः परिशीलनम् चकारकृ
तवान् ॥४६॥ तमिति अथ तदभ्यासकरणानंतरम् तुष्टः प्रसन्नः सवर्णिराजः भव्यं साधुम् तं योगिनम् राजयो
गं योगानामुपायानां राजेति राजयोगः राजदंतादित्वात्साधुः तं अष्टांगयोगाभ्यसनेन रेतकर्तुमं थितत्वम् वि
निनाय शिक्षयामास इमम् अनेन प्रकारेण तस्य योगिनः कृतार्थतां निष्पन्नार्थतां प्रयोजनानि यस्य स तथोक्तस्त ॥१९॥

स्य भावस्तत्त्वा ताम् सर्वार्थपरिपूर्णतामित्यर्थः विधाय कृत्वा पुण्यं सर्वजनपवित्रकारकं यदादिवराहतीर्थं त
त् आगमत् प्राप्तवान् अथानंतरम् वंगाभिधम् देशम् आगमदित्यनुषंगः ॥४७॥ प्राप्तइति ततो वंगदेशाग
मनानंतरम् सीरपुरसीराभिधं नगरम् प्राप्तः सवर्णिराजः गौरं गौरवर्णमपि गजादिदानग्रहणात् तत्सुराधिप
सिद्धवल्लभाख्यराजाद्दीयमान हस्त्यादि महादानप्रतिग्रहात् हेतोः असितत्वं कृष्णवर्णत्वम् प्राप्तम् अतएव प्र
पन्नं स्वदोषत्वात्सर्थलोकप्रसिद्धं संन्नारणमागतम् द्विजादशिद्धित्वात् तिलंगदेशात्तत्रागतम् वेदशास्त्र

प्राप्तस्ततः सीरपुरं स गौरं निजप्रतापादसितत्वमाप्तम् ॥ गजादिदानग्रहणात्प्रपन्नं द्विजं यथापूर्वरुचं चकार
॥४८॥ तत्राजपद्देसगणाञ्जयान्नियुक्तकृशानलभैरवादीन् ॥ ततः सतस्मादतिजिह्मसत्त्वान्विनिर्ययावात्ममं
होजसैव ॥४९॥ राणञ्ज्वरं कं विक्षिप्तम् निजप्रतापात्स्वमहिम्ना यथापूर्वरुचं कांतिमनतिक्रम्येति यथापूर्वं य
थासादृश्यपदार्थसम्ययीभावः तथाभूता रुक् कांतिर्यस्य तं तथोक्तम् चकार यथापूर्वं गौरवर्णं कृतवानित्यर्थः ॥
॥४९॥ तत्रेति तत्र तस्मिन् सीरपुरे सवर्णिराजः कृशानलश्च भैरवश्च तत्वादी येषां भूतादीनां ते तथोक्ताः नियुक्ताः
प्रयुक्तास्तैयैस्तांतथोक्तान् अत्यंतं जिह्मं वक्रं सत्वं स्वभावो येषां तांस्तथोक्तान् अजेयान् जेतुमशक्यान् ॥

दैत्यानामसुराणां गणाः समूहास्तांस्तथोक्तान् आत्मनः स्वस्य महौजसैवातिविपुलप्रतापेनैव जयत्
पराभावयत् नतु सुराधिपतिसहायेन ततोऽक्रूरजयानंतरम् तस्मात्सीरपुरात् विनिर्गत्य यो निर्जगाम ॥ ४० ॥
अथ निर्गमनानंतरम् तयां क्षितिवांछायणादिव्रतानि प्रियाणि यस्य स तथोक्तः उदारो महान् सर्वोत्कृष्ट इति या
वत् सतां भगवन्तत्वयथार्थज्ञानवतां साधुपुरुषाणां गुरुरुपदेष्टा स चासौ स च हरिः सकलजनदुःखहारको
वर्णिराजः वडवाकुंडं तदभिधम् तीर्थम् अगात् प्राप्त् ततो वडवाकुंडप्राप्त्यनंतरम् वर्णिराजः आनिदित्रियत्र

अथ तीर्थमगात्तपःप्रियो वडवाकुंडमुदारसद्गुरुः । कपिलाश्रममुत्तमं ततः शुभगंगार्णवसंगमं हरिः ॥ ४१ ॥
स्मरदर्पनिवर्हणेक्षणः स जगन्नाथपुरीं गतस्ततः । अमरारिषु सज्जनार्दितः कृतवांवैरमकारयन्मिथः ॥ ४२ ॥

शुभ उत्तमो यो गंगार्णवसंगमो गंगासागरसंयोगस्तम् अगादित्यनुषंगः ततस्तदनंतरम् उत्तमं श्रेष्ठम् क
पिलाश्रमं कपिलः भगवान्साक्षात्सांख्याचार्यगुरुस्तस्याश्रमं स्थानम् अगादित्यत्राप्यनुषंगः ॥ ४१ ॥ स्मरेति
ततः कपिलाश्रमप्राप्त्यनंतरम् स्मरः कामस्तस्य यो दर्पो गर्वस्तस्य निवर्हणे विनाशके ईक्षणे यस्य स तथोक्तः
सज्जनाः दैत्यासंपदायुक्ता ये साधुपुरुषास्तैरर्चितो यथाविधिपूजितः स वर्णिराजः जगन्नाथपुरीं पुरुषो ॥१३॥

त्तमपत्तनम् गतः प्राप्तः सन् अमरारिषु स्त्रीद्रव्यरसलोलुपाः बाह्यतः शैववैष्णवचक्रांकलिंगानि दधतस्तन्न
गरस्थजनधर्मान् ज्ञापयंतो भक्तनराकृतिधारिणो ये असुरास्तेषु मिथः परस्परम् कृतरामनितुमलम् वैरं द्वे
षम् अकारयत् अधापयत् ॥ ४२ ॥ बक्ष्विति निजा स्वकीयाया मायाक्षयहेतुभूता प्रकृतिस्तया बकाः विपुलो यो
मोहो यं स्वकीयः परकीयोयमिति विवेकाभावस्तस्य चक्रात् आधीमृतस्मात् नियुध्यतः नाराद्यादिभिः प्रहरतून् ॥ म
हतु न्नायश्रिल्लादिभिरप्यनिवार्यत्वात् द्वकूलमेनः पापं येषां तांस्तथोक्तान् क्रूरान् दैत्याः संतः सदाचारनिष्ठा ये जनंना

बकमोहचक्रान्नियुध्यतः स्वविपक्षपत्रिजमायया मृतान् । इति तान् हरन्महैनसः क्षितिभारं स्म सज्जनद्रुहः ॥ ४३ ॥
तीर्थं ततः पावनमादिकूर्मं रम्यं पुरं मानसमागमत्सः । तत्राक्रूरराणामनुजैर्मूरेण विधापयामास महापमानम् ॥
४४ ॥
तेभ्योद्गुत्यंतीति तांस्तथोक्तान् तान् दैत्यगणान् मृतान् गतासून् विपन्नपन् निरीक्षमाणः स वर्णिराजः इति
परस्परवैरमुत्पाद्य एकस्य हननप्रकारेण क्षितेर्भूमेर्भारं तत्स्वविन्तितायेयमाना भक्ष्याभक्ष्यणागम्य स्त्रीगमनादिरू
पाधर्मात्मकं भरम् अहरत्तत्हार ॥ ४४ ॥ तीर्थमिति ततो जगन्नाथपुरीगमनानंतरम् स वर्णिराजः पावनं सकल
जनपवित्रीकुर्वाणम् आदिकूर्मेत्तदाख्यम् तीर्थम् आगमत् प्राप्त् ततऽादिकूर्मगमनानंतरम् रम्यं सर्वजन

नाह्वाद्रक्रमम् मानसंपुरं तदाख्यं नगरम् आगमदिति अनुषंगः तत्र तस्मिन्मानसाख्ये पुरे मनुजेश्वरेण सत्रधर्माभि
धेनराजाह्वरेण अक्रूराणां जगन्नाथपुरी हृता च त्रिपष्टेन केनचिदक्रूरेणेति सुरमागसनिवेदितेत्तद्धार्मि हेतुक
सर्वत्राविनष्टी नां देवसानाम् महापमानमसंतमसत्कारं महाविनाशमित्यर्थः विधापयामास कारयामास ॥
४४॥ स इति ततो मानसपुरगमनानंतरम् वेंकटाद्रिं तदाख्यं गिरिम् आपद्यत प्राप्तवान् ततइ सनुक्तस्थलेष्वा
वर्त्तनीयम् ततो वेंकटाद्रिगमनानंतरम् शिवकांचीपूर्वोकांचीं शिवकांचीमित्यर्थः अत्र शिवशब्दपूर्वकत्वं कां
सर्वे वेंकटाद्रिं शिवपूर्वकांचीं श्रीविष्णुकांचीं च ततः कृतीर्थेन ॥ श्रीरंगमापद्यत सेतुबंधे रामेश्वरं स्कंदराजविष्णु
म् ॥४५॥
चीनाम्न्येवनतु तदर्थस्य संज्ञिनः नाम्नपरस्य कांचीनाम्नार्थस्यार्थगतत्वेनाप्रयोगस्य प्रयोगात् इत्थं
प्रयोगस्तूढीक्त काव्येष्वपि संमतातथाहि दत्तापूर्वरथं प्रचक्षते इति रघुवंशो देवपूर्वं गिरिं तदिति कुमारसं
भवे च धनुरूपपदमस्मै वेदमभ्यादिदेशेति किराता अर्जुनीये च हिरण्यपूर्वं कशिपुं प्रचक्षते इति माघे च आप
द्यते सनुषंगः ततः श्री पार्श्वे मयापुक्तां विष्णुकांचीं च आपद्यत ततः श्रीरंगमापद्यत ततः सेतुबंधे तदाख्ये क्षे
तीर्थे महापातकनाशकत्वाद सुत्कृष्टे तीर्थे रामेश्वरं शिवम् इष्टुमितिशेषः आपद्यत ततः स्कंदराजविष्णुं ॥१३॥

स्कंदराजाख्यं विष्णुम् आपद्यत ॥४५॥ ततइति ततः स्कंदराजविष्णुप्राप्त्यनंतरम् फलानि प्रसूनानि पुष्पा
णि चांबुजलं च तैर्विहीयमाने सत्यमाने तद्धितेत्यर्थः अरण्ये वने पंचदिनानि पंच दिवसपर्यंतमनु रनुगच्छ
न् अनश्निवान् अनश्नन् अपेयि वान् अनाश्वान् अनूचानश्चेति निपातसिद्धोपं कनिर्भयः कृतं भयवर्जितः सवर्णिग
जः तत्र तस्मिन्नरण्ये स्थितमितिशेषः कूपं निपानम् पंचमवासरे पंचमदिवसे ददर्श चचक्षे ॥४६॥ तद्धसेति मु
नीड्रामहान्तपस्विनस्तेरानतं नमस्कृतं पादपद्मं चरणकमलं यस्य सतथोक्तः तपसां चांद्रायणादिव्रतानाम्
ततस्त्वस्त्रपंचदिनान्यरण्ये फलप्रसूनांबु विहीयमाने ॥ अनाश्विवांस्तत्र ददर्श कूपं कनिर्भयः पंचमवासरे सः
४५ तत्रस्त्रत्पंचदिनान्तरण्येफलप्रसूनैः तद्धसनीरं तपसां निवासस्तस्मान्मुनीद्रानतपादपद्मः ॥ स्नातो मुदास्व
निगमोक्तमंत्रैः स्वके भिषेकं विधिवत्स विप्रो ॥४७॥ यावत्स्मृकुस्तेन पयोभिषिक्तं तावत्स पोवीक्ष्य ततः सभक्तिम्
तस्मांबु निष्कास सुप्रयास खिन्नांगमूर्त्तेर्दयया स्त्रयोभूत् ॥४८॥ निवासस्थानं आस्पदभूतः सर्वार्थिरग्नः तस्मात्कूपात् ॥
नीरं जलमुद्धसबहिरानीय स्नातः कृताप्लवः सन्वर्त्तमानः निबोदोक्तमंत्रैः सहस्रशीर्षा पुरुषइत्यादिपुरुष
सूक्तोक्तमंत्रैः विधिवद्यथाविधिमुदापरमहर्षेण विप्रो गौडकी पुत्रस्त्रागलग्रामस्थः अभिषेकं धारयाजलसे

चनम् चक्रे विदधे ॥४७॥ यावदितितेनवर्णिराजेन मुहुः पुनः पुनः यावद्दृसरिमितम् पयोजलम् अभिषिक्तम्
क्षितम् तावत्तसरिमितम् पयः सविघ्नुः पयोतत्तो यावत्सिक्त तलपानानंतरम् अंबुनोजलस्यनिष्कासः कर्म
डलुनाबहिरुद्धरणंतस्यपयः स्रुप्रयासः असंतश्रमस्तेन खिन्नानिधर्मविंदवंतिअंगान्यवपमायसास्तथा
भूतामूर्त्तिः स्वरूपंयस्यतस्यतथोक्तस्यतस्यवर्णिराजस्यभक्तिं पेमवीक्ष्यदयपाद्रूपयाअत्रपः नविद्यतेदुषापि
पासायस्यसतथोक्तः अभूत्वभूव ॥४८॥ तृषेति ततस्तत्र्यानिवृत्तसनंतरम् यवर्णीनैष्ठिकः सनीलकंठः

तृषानिवृत्तिंसमुपेयुषेस्मै वितर्कयामासततः स्वचित्ते ॥ जिघित्सितायेतिभृत्यांसवर्णी किमर्पयाम्यत्रफलादि
हीने ॥४९॥ विचिंतयस्तेनमुपेयिवांसो तस्मिंस्तपोदिव्यमहोभिरामे शिवावदातामभवायतस्मैसक्तूनदृष्टहृदमर्
धरप्रियाय ॥५०॥
ज्ञापिपासातस्यानिवृत्तिः त्रांतिस्ताम् उपेयुषेप्राप्नवते भृत्यंमसंतंजिघत्सितायजिघत्सालु
बुंक्षासंजाताः स्येतितस्मैतथोक्ताय अस्मैज्ञालग्रामायफलादिहीनेफलपुष्पादिवर्जितेअत्रास्मिन्नरण्येपक्
मूल्यर्पयामिदद्यामितत्समुनाप्रकारेणस्वचित्तेनिजमनसिवितर्कयामासयद्वसैतावतीविपासात्वगितानांहि
बुभुक्षापिभूयसीस्यादेवेतिविचारंकृतवान् ॥४९॥ विचिंतयतीतितपसित्राशिमहन्नाहेतुचांद्रायणादिरनकर

णेसत्यविदिव्यमहसाअलौकिकतेजसाअभिरामेअतिरमणीये तस्मिन्वर्णींद्रेएवमुक्तप्रकारेणविचिंतयति
विचारंकुर्वतिसतिउपेयिवांसोप्राप्तवंतोनृपौशिवापार्वतीचशिवोमहेश्वरश्चतौतथोक्तौपुमान्स्त्रियेत्येकशे
षः दृढदृष्टयोयावज्जीवब्रह्मचर्यंतस्यधाराधारकाजनाः प्रियाःप्रेमास्पदभूतायस्यसतस्मैतथोक्ताय अभवायस्वा
श्रितसकलजनसंसृतिदुःखदूरायानिवर्त्तकाय यत्प्रसादभवतिकर्मश्रृंखलाबद्धजीवस्वतंत्रजायतेकिंतुसकलज
नोद्धारणायानवधिकातिशयदययैवप्रादुर्भवतीसभवः स्वतंत्रजन्मेसर्थः तस्मैतथोक्तायतस्मैवर्णिराजा

आदत्तदिव्याचरितःप्रकामंश्रीविष्णुदेवेप्रापसमर्पितांस्तान् ॥ वृत्तंस्ततोभूतपुरींप्रयातोरामानुजार्च्चामवलो
क्यहर्षम् ॥५१॥ कुमारिकाक्षेत्रमथाययौततः सपद्मनाभंचततनार्हनंस्तुभम् ॥ कि [illegible]
निनायदेसान्द्रुतमादिकेशवंपराभवंतत्रहरिर्मृगानिव ॥५२॥
यसलवणानितितिरोषःसक्तून् अदातामार्पयता
म् ॥५३॥ आददितिदिव्यमप्राकृतमाचरितंतपश्चर्यादिक्रियानुष्ठानंयस्यसतथोक्तः सवर्णिराजः श्रीविष्णुदेवेशालि
ग्रामायसमर्पितानिवेदितान् तान्सलवणसक्तून्प्रकामंभृत्याम् आदत्तभक्षितवान् ततःकूपप्रदेशात् व्रजन्
गच्छन्भूतपुरीमुप्रयातः प्राप्तः सन्तत्रस्थितामितिशेषः रामानुजार्च्चां रामानुजप्रतिमाम् अवलोक्यदृष्ट्वाहर्षंपर

हरिसं· ॥१५॥ मानंदम् प्राप प्रपेदे ॥ ५१ ॥ कुमारिकाक्षेत्रमिति ॥ अथ भूतपुरीं प्राप्य नंतरम् स वर्णिराजः कुमारिकायाः क॰ सर्ग· १०
न्याभिधाया दुर्गायाः क्षेत्रं स्थानम् आययौ प्राप्तः ततः कुमारिकाक्षेत्रात् पद्मनाभं तदाख्य विष्णुप्रतिमास्था
नम् आययौ प्राप्तः ततः कुमारिकाक्षेत्रात् पद्मनाभं तदाख्य विष्णुप्रतिमास्थानम् आययौ शुभमुत्तमम्
जनार्दनं च पद्मनाभक्षेत्रात् जनार्दनाख्य विष्णुप्रतिमाक्षेत्रमाययौ ततः आदिकेशवं तदाख्य विष्णुप्रतिमा
क्षेत्रमाययौ तत्र तस्मिन्नादिकेशवाख्य विष्णुक्षेत्रे निवसतः स्वं त्रिघां स्नतिति विशेषः दैसानस्करान् वर्णिराजः

संपेदे मलयाद्रिमैक्षत हरिस्तं साक्षिगोपालकं किष्किंधा नगरीं चकार सवनं पंपासरः पावनम् ॥ गत्वा विठ्ठल
नाथमाधिनृपमना सौ पुंडलीकं पुरं नत्वा तं परिरभ्य मंजुलतरं गोदावरीं संगतः ॥ ५२ ॥ हरिः सिंहः मृगान् हरिण
निवहं तं शीघ्रम् पराभवमपमानं क्षप्यपि समर्थः निनाय प्रापितवान् यथा पूर्वं प्रानसपत्नेन सत्त्वधर्मेण राज्ञा दुर
रेणैव तत्क्षेत्राधीशेन नृपतिना द्वारेणास दुस्तनोऽस्करा निहता इति भावः ॥ ५३ ॥ संपेद इति ततः आदिकेशवक्षेत्रा
त् आधिं स्वमूर्तिदर्शनदानेन जनमनो व्यथां नामयति निरासयतीति तथोक्तः असौ वर्णिराजो हरिः मलया
द्रिम् मलयाख्यं कुलगिरिम् संपदे प्राप्तः तत्रेति विशेषः तं लोके प्रसिद्धम् शुभमंगलकरम् साक्षिगोपालकं सा॰ ॥१५॥

क्षिगोपालाख्य विष्णुप्रतिमाम् ऐक्षत् ददर्श ततः किष्किंधा नगरीं भूतदाख्यं पुरविशेषम् संपेदे ततः किष्किंधा
पुरविशेषात् पावनं पवित्रकरम् पंपासरः तदाख्यं सरोवरम् संपेदे तत्र सवनं स्नानम् चकार ततः चंद्रभागा नदी॰
तीरे पुंडलीकं पुरं गत्वा प्राप्य मंजुलतरम् अतिरमणीयम् विठ्ठलनाथम् ऐक्षत सनुषंगः तं विठ्ठलेशं नत्वा प्रणम्य प
रिरभ्य आलिंग्य च ततो गोदावरीं तदाख्य नदीविशेषम् संगतः प्राप्तः सन् तत्र सवनम् आप्लवनम् चकार ॥ ५३ ॥ स
इति ततो गोदावरीतः तपस्विनश्चांद्रायणादिव्रतकर्तृ हतां गामुनयस्तेषां राजाते भोप्यधिकतपसा निहन्त्री

सदंडकं स प्रियदाववासः प्रदक्षिणीकृत्य तपस्विराजः ॥ ततो जनस्थानमगात्स तीक्ष्णः ससलो मुसिंधुं तपतीमुपेतः
५४ ॥ रेवामही साभ्रमतीः प्रयातः सभीमनाथं त्रिविमर्चनीयः ॥ ततश्चरन्नैक्षत गोपनाथं प्रभाससंज्ञं समीयाय ती
र्थम् ॥ ५५ ॥ हत्वा तां गत्वा कुत्स्वष्टतमतया नृगोभमानः सतरां प्रियः दाववनेवासो निवसनं यस्य स तथोक्तः प्रतीक्ष्णः
पूज्यः स वर्णिराजो नीलकंठः दंडकं तत्संज्ञमरण्यम् गाः स्वापत तद्विशेषः तद्दंडकारण्यम् प्रदक्षिणीकृत्य परि
क्रम्य ततः जनस्थानम् नासिकाख्यं पुरम् अगात् सनुषंगः ततः तपती सिंधुः तपतीसंज्ञां सरितम् उपेतः प्रा
प्तः सन् स स्नात्वा प्लवनं चकार ॥ ५४ ॥ रेवेति ततस्तपती नदीतः अर्चनीयो ब्रह्मभूतैर्मुमुक्षुभिः रुपासतया पूजनीयः

सवर्णिराजः रेवानर्मदाख्यानदीमहीतत्संज्ञानदीसाभ्रमतीतदाख्यापिनदीताः प्रयातः अनुक्रमेणप्राप्तः सन्
ततःभीमनाथंन्रिवंभीमनाथाख्यमहेश्वरम् ऐक्षतददर्शततः चरन्गच्छन्सन्गोपनाथंगोपनाथाख्यंत्रिवम्
ऐक्षतेसनुपंगः ततःपंचतीर्थीकुर्वन्नितिनिर्दोषःप्रभाससंज्ञंतीर्थम्समीयायसंप्राप्तः संपूर्वोदिक्षिणगताविसस्मा
द्विट्॥५५॥एवमसंख्यजनश्रेयस्त्रिकीर्षयातीर्थयात्रांसंचरतस्तस्यप्रतापादिसंक्षेपतोवर्णयति अनीनन्नादिति
नीर्थेषुपुलहाश्रमादिस्थानेषुचरतिजनश्रेयोर्थंगच्छतीतितथोक्तः सवर्णिराजः तत्रतेषुपूर्वोक्तेषुतीर्थेषुविवादैः

अनीनन्नाप्सर्वमधर्मसर्गंनृपंचनीहारमिवोष्णरश्मिः॥सतत्रपाखंडिगुरून्विवादैर्म्मतिष्टिपत्तीर्थचरोविजित्वा॥५६
तेभ्योमुमुक्षून्निवघातुकेभ्योविमोचयित्वाजिनयोनिसंघान्॥मद्यः प्रचिच्छेदमहानुकंपस्तदीयसंसारदुरंतपाशम्॥५७

सच्छास्त्रसंमतसंवादैः पाखंडिनः बाह्यतः नैवविवेधप्रवज्याक्तलिंगानिविभ्रतः अतएवत्रासाः मुसल्मपिगुरवोगुरूनांप्रा
मायेजनास्तांस्तथोक्तान्विजित्वाविनिर्बिवेणपराभूयसर्वमधर्मसर्गम् अपेयपानाभक्ष्यभक्षणागम्यस्त्रीगमनादित्ति
दानलोभकामसमास्वादस्नेहमानादिरूपंसमस्तधर्मपरिवारम् उष्णरश्मिसूर्यः नीहारंहिममिवअनीनन्नाप्सविक्षप
तृणिजंतान्नृपतेर्लङ् नृपंजनश्रेयोनिदानज्ञानविरक्त्यादिपरिवारसहितंधर्मंचययातिष्ठिपत्स्थापयामास॥५६॥तेभ्यः ॥१६॥

तिमहतीअनुकंपादयायस्यसतथोक्तः सवर्णिराजः तेभ्यः पाखंडिगुरुभ्यः मुमुक्षून्संसृतेर्मोक्तुमिच्छन्जनान्घातु
केभ्योहिंस्रेभ्यः अजिनयोनयोमृगास्तेषांसंघाः समूहास्तांस्तथोक्तानिवसद्यः शीघ्रम्मोचयित्वा तेषांमुमुक्षूणां
संबंधीयः संसारोनीचोच्चयोनिषुसंचरणंसएवदुरंतयात्रोबलिष्ठनिगडस्तम् चिच्छेदबिभेदम्॥५७॥जनानिति
सवर्णिराजः नविद्युतेसंख्यागणनायेषांतांस्तथोक्तान् अपरिमितान्जनान्नृपेणधर्मेणउपपन्नायुक्ताम्भवःसंसा
रचक्रभ्रमणंतस्माभीतिर्भयंतस्याः भेदेविदारणेपटीयसीप्रतिसमर्थाम्भक्तिवचनेसादिनापदुत्रादादीयस्मन् उगितः

जनानसंख्यानुपदिश्यभक्तिंनिरस्तसंसारभयान्सचक्रे॥वृषोपपन्नांभवभीतिभेदेपटीयसींकल्पलतोपमानाम्॥
५८॥स्थितिंविरक्त्यस्वविरक्तिभाजःप्रदर्श्यंस्तैर्थजनांश्चसेहे॥सदायुतापाद्युत्रामससहोविमुक्तिदाताप्युपदेष्टुकामः
५९॥ श्रेतिद्वीपकल्पलतायाः कल्पवृक्षलतनुत्रागवायानउपमानंसाहश्यंयस्यास्तांतथोक्ताम् कल्पलतावत्स्वाश्रितज
नमनोरथसंपादयित्रीमिसर्थः भक्तिमुडपदिश्यउपदिश्यानुशिष्येतियावत्जनानितिछित्तीयात्वकथितंचेतिक
र्मसंज्ञायाअर्थनिबंधनत्वाद्धतिनद्यानिरस्तंविनष्टंसंसारस्यसंसृतिभ्रमणस्यभयंयेषांतांस्तथोक्तान्चक्रेविदधे
५८॥स्थितिमिति विरक्तिंवैराग्यंभजंतसुपादत्तेइतितांस्तथोक्तान्भगवद्धितरवस्कपुतीत्रतरुचित्राजिनोम

हाप्यु। नीन् तीर्थेषु भवा निवासिनो ये जनास्तांस्तयोक्तांश्च तत्र भवद् सएव विरक्तस्य वैराग्यवतः पुंसः स्थितिं दत्त्वा
म्यदर्श्यन् सवर्णिराजः विमुक्तिदाता स्वयं मोक्षप्रदोपि तदुपदेष्टुकामः जनहितबोधनेच्छुः सन् तुं काममनसोरपि
पीतिमकारलोपः असमस्तं असंतं सोमन्त्रा कथम् पायुश्च तापो निदाघ। अर्कांशु संतापश्च तावादी येषांक्षुधापिपासा
दीनां तेषां पदत्राम् इत्यः खम् सेहे मम्रषे ॥५९॥ चराचर इति वने कानने चराचरे गच्छन् चरतेः पचाद्यचि चरितिलिप
नीसादिनाद्वित्वमभ्यासस्यागागमश्च चमूरोर्मृगस्य चर्मकृत्तिम् दधानो बिभ्राणः अंभोरुह इति नृष्यः किंजल्का:

चराचरश्चर्म वने चमूरोर्जटां स किंजल्करुचं दधानः। अपेतचेला वरणप्रतीको वार्क्षे बहिर्ग्राममुवास मूले॥६०॥
क्वापि चिद्वृत्तमयाचितवृत्तिः क्वापि रुरूम चरद्धरत्रीव। गंधमात्रमपि योरमणीनां निर्विसृष्ट विषयो सहमानः॥
६१॥ केसरास्तेषां रुक्द्युतिर्यस्यास्तां तथोक्ताम् पिंगलवर्णामिसर्थः जटां दधानः अपेतं गतं चेलस्य वस्त्रस्याव
रणं परिधानं येषां तथाभूताः प्रतीकाः अवयवा यस्य सतथोक्तः कौपीनमात्रपरिग्रहवानिसर्थः सवर्णिराजः ब
हिर्ग्रामं ग्रामाद्बहिर्भागे अपपरिबहिरंचवः पंचम्येसव्ययीभावः वार्क्षे वृक्षसंबंधिनी मूले उवास वसतिस्म॥६०॥
क्वापि चिदिति वरं श्रेष्ठं रत्रीलं स्वभावोयस्य सतथोक्तः निःश्रेषतया विसृष्टास्यक्ता विषयाः शब्दादयो येन सतथो

क्तः रमणीनां स्त्रीणाम् गंधमात्रं तदंगस्पृष्टया वाय्वा घ्राणमात्रमपि असहमानः सोढुमसमर्थः यो वर्णिराजः क्व
पि चित्कस्मिंश्चित्समये अयाचितवृत्तिः अयाचिता याचनमृते दैवेच्छालब्धान्ना दिना वृत्तिराहारो यस्य सतथो
क्तः अमयोपवसन्निसर्थः आसीदिति शेषः क्वापि कस्मिंश्चित्काले रुरूम् जलरुह पर्णाद्रूम् इत्रतमप्रचर
दकरोदिसर्थः चरतेर्गतिभक्षणार्थत्वेपि धातूनामनेकार्थत्वात् ॥६१॥ पूर्वमिति अत्रास्मिन्भूतले यथायेन प्र
कारेण पूर्वं प्राक् आर्षभः ऋषभस्य नाभिसूनोरपत्यं पुमान् भरतः मृगत्वावस्तेहान्मृगत्वं प्राप्य आंगीरसगोत्रो

पूर्वमत्र भरतो यथार्षभो वर्त्तते स्म जडविप्रतां गतः। आश्रयः सजगतां तथा निवर्णिद्वियसकृगुणनिधिस्तपोधनः॥
६२॥ सिद्धतापसगणा बलिनो ये वीक्ष्य तस्य सुतपः शुभमूर्त्तेः। तद्विधं तदपि कर्तुमुदारं प्रापुरेव सहतेन निवासम्॥
६३॥ सन्नोथः कश्चिद्द्विजस्तस्यापसत्वेनाविर्भूतः जडविप्रतां गतः प्राप्तः सन् वर्त्तते स्म तथा तेन प्रकारेण जगतां
ब्रह्मांडानाम् आश्रयः आधारभूतः दिव्या अलौकिका ये संतः शोभमाना गुणाः सत्स्नोषांवादयस्तेषां निधिः स्थद
भूतः तपएव धनं द्रव्यं यस्य सतथोक्तः सवर्णिराजः अनिशमसत्त्वम् वर्त्तते स्म ॥६२॥ सिद्धेति बलिनो बलिष्ठाः ये
सिद्धाः अणिमादिसिद्धिं गताये तापसास्तपस्विनो मुनयस्तेषां गणाः समूहाः ते विश्रुभामंगलकरमूर्त्तिः स्वरू

पंचयस्सतस्सतथोक्तस्स तस्य वर्णिराजस्य स्कृतपः स्कृतं तपः तीक्ष्णं दुस्तप्तं तस्य वर्णिराजतपसो विधाप्रकारः तं वि
धाय स्सतन्नथोक्तम् उदारं महत् ततपः कर्तुं विधातुम् तेन वर्णिराजेन सहसाकम् निवासम् प्रापुरेव ॥ ६४ ॥ ष्ट
द्वेति ते सिद्धतापसगणाः वपूंषि वर्ष्माणि तेषु सक्तिः प्रीतिर्येषां तेषां भावस्तत्ता तत्तया हेतुभूतया उग्रं तीव्रम्
अत्र तं तपः करणक्लेशम् सोढुम् अनाक्रुवंतो असमर्थाः संतः त्रिंशसकलजनमंगलकरं कीर्तनं नामोच्चारणं यु
स्सतस्सतथोक्तस्स तस्य वर्णिराजस्य समागमं सहवासम् त्रीणि वा पंच वेति त्रिपंचानि संख्यया अख्यया द्वासधिकस्स
कृत्वा त्रिपंचानि दिनानि तस्य समागमं ते त्रिः नक्तीर्त्तनस्य ॥ चक्रुर्वपुः सक्तितयान्यासु प्रपलायनं सोढुमनाकुर्वं
तः ॥ ६४ ॥ स्कंदबाणवसुभूमितवर्षे पुण्यजः सनभसोऽसितषष्ठ्याम् ॥ चारुलोजनगरं प्रतिपेदे दर्शनो चिततपो
मयरोचिः ॥ ६५ ॥ द्वाः संख्येये इति संख्येयार्थसंख्यायाम् बहुव्रीहिः बहुव्रीहौ संख्येये इति डच् दिनानि त्रिदि
वसपर्यंतं वा पंचदिवसपर्यंतम् कृत्वा विधाय पलायनं पलायनं प्रच्छन्नं शीघ्रगमनम् चक्रुः ॥ ६४ ॥ स्कंदेति द
र्शनेप्रेक्षणे उचितं मर्दतपसश्शौचं प्रायणादिव्रताद्यागतं प्रादुर्भूतं रोचिः कांतिर्यस्य स तथोक्तः ततः आगत इति म
यप्रत्ययः पुण्यात्कर्मदेवाज्जायते प्रादुर्भवतीति तथोक्तः सवर्णिराजः स्कंदः षड् षट् बाणाः पंच वसवः अष्टौ ना ॥१८॥

शोभूः एकनैकस्तैर्मितं तं यः वर्षे तस्मिन् नभसः श्रावणस्य असितः कृष्णपक्षः तस्य षष्ठी तिथी तस्याम् चारुरम
णीयम् लोजनगरं लोजाख्यं पुरम् प्रतिपदे प्राप ॥ ६५ ॥ संविस्तारयत इति व्रतिवराः नैष्ठिके ज्ञास्तेषाम् यत्राताः स
मूहास्तेषां एकचूडामणिर्मुख्यमुकुटमणिभूतः वंद्यः स्तुत्यः सवर्णिराजः तत्र तस्मिन् लोजनगरे वसतः स्थिता
न् क्षितौ भूमौ भवहरां स्वाश्रितजनसंसृतिमोचनीम् श्रीकृष्णस्य भगवतो भक्तिम् संविस्तारयतः सम्यक् प्रथयतः
रामानंद इति समाह्वयो नाम यस्य स तस्य स तथोक्तस्य सद्गुरोः जनश्रेयो निदानत्वादुत्तमदेशिकस्य त्रिष्य व्रतान्

संविस्तारयतो नमज्जवहरां श्रीकृष्णभक्तिं क्षितौ रामानंदसमाह्वयस्य वसतः शिष्यव्रजान् सद्गुरोः ॥ वंद्यस्तत्र सवं
द्वितोव्रतिवरव्रातैकचूडामणिस्तैरागमेरुदये विधोरिव मुदं पाथोधिभिर्मूर्च्छितैः ॥ ६६ ॥ प्रश्नांस्तमाप्छ्य समनोहरन्
जं तद्गुत्तरसुसमितात्तहर्षाः ॥ आवासयन् स्वालयमर्चनीयं चिंतामणिं रम्यमिवादृतास्ते ॥ ६७ ॥ शिष्यसमूहान्
विधोश्चंद्रस्य उदये प्रादुर्भावे मूर्च्छितैर्वृद्धंगतैः पाथोधिभिः समुद्रैरिव मुदं परमहर्षम् आप्तैः तैः स्तच्छिष्यवर्गैः
वंदितः अभिवादितः सन् अनमत् प्रणामं विदधे जनश्रेयसे नैष्ठिकवेषेण विचरतः पुरुषोत्तमस्य तस्योपलब्धा
तेषां चित्ते तिरामाह्लादो भूदिति भावः ॥ ६६ ॥ प्रश्नानिति ते रामानंदमुनिशिष्यवर्गाः मनोज्ञं स्कंदरं नीलं स्वभावो

हरिसं॰ ॥१९॥ यस्तं तथोक्तम् अर्चनीयं पूज्यम् तं वर्णिराजम् प्रश्नानुकथककथिकताः आप्टच्छपसम्यक् पृष्ट्वा अकथितं ॥ सर्ग॰१०
चेतिपृच्छतेर्द्विकर्मकत्वम् तेषां प्रश्नानामुत्तराणि तेषां श्रुतिः श्रवणं तया अतिजातउत्सन्तोहर्षो महाह्लादो येषां
षां ते तथोक्ताः एवंविधा मुत्तराणितु केनापि कर्तुं न नुक्यं तेइति साश्चर्यं सन्निमेषधूननं प्रसन्नचिता बभूवुरिति
भावः अतएव आहताः वर्णिराजस्य पूजनादि विधावादरयुक्ताः संतः रम्यमति रमणीयम् अचिंतामणिमिव स्वा
जयं नित्ताश्रमम् आवासयन् उपान्वध्याङ् वसइतिकर्मत्वम् नित्ताश्रमे निवासयामासुरित्यर्थः ॥६७॥ तपइति ॥

तपो वृषज्ञानविरक्तियोगक्षमाद्यसंख्येयगुणांबुराशिम् ॥ महाप्रतापं तमवेक्ष्यमाणास्ते विस्मयं ते स्म विरक्ति
मंतः ॥६८॥ तपश्चांद्रायणादिव्रतवत् वृषो धर्मश्च ज्ञानं वेदनं च विरक्तिर्वैराग्यं च योगो ऽष्टांगश्च क्षमापराधस
हनं च तान्यादयो येषां ते तथा भूताये असंख्येयाः संख्यातुगणयितुमनर्हा गुणा अपहतपाप्मत्वादयस्तेषां
मंबुराशिः समुद्रस्तम् महान् दिगंतव्यापी प्रतापः प्रभावो यस्य तं तथोक्तम् तं वर्णिराजम् अवेक्षमाणाः पश्यं
तः विरक्तिर्वैराग्यं प्रकृष्टं विद्यते येषां मितितथोक्ताः अतितुरायणे प्रमतुम् ते रामानंदमुनिशिष्याः विस्मयं ते स्म अ
साश्चर्यं प्रापुः लोके ऽस्माभिर्बहवो निर्वेदवंतो वलोकिता स्तथापितपः प्रभृत्य समसाधारण सद्गुणगणो ऽस्य तु ॥१९॥

दृष्टस्तेतादृगस्मच्चक्षुर्विषयो न कर्हिचिज्जात इति साश्चर्या बभूवुरिति भावः ॥६८॥ तं वित्र्यधावितर्कयं तप्रोचुः
किमिति वर्णिरूपेण नैष्ठिकब्रह्मचारिवेषेण परमासुत्कृष्टो देवो नु वस्मादिदेवता विशेषः किं वर्णाश्रमधर्म
प्रवर्तकः स्वैप्रज्ञातः प्रादुर्भूतः अथवायोगिनः सनकादयः वदरिकाश्रमनिवासिनो वा श्वेतद्वीपनिवासिनो निरन्न
मुक्ता वा तेषां मध्ये कश्चिदीश्वरो ऽग्रणीः अष्टांगयोगादिप्रवर्तकः स्वैप्रज्ञातः किम् अथवा हरिः स्वाश्रितजनसंक
टायन्निवारकः साक्षात्पुरुषोत्तमः एकांतधर्मादिप्रवर्तकः स्वैप्रज्ञातः किम् इस्य समुनाप्रकारेण ते रामानंदमुनि

किं वर्णिरूपेण हरिः प्रजातो योगीश्वरः किं परमो नु देवः ॥ संप्रापुरित्थं पुरुसंशयं ते तत्रानवद्योपपत्याम प्रधाने ॥६९
[illegible] ॥ आवासयन्नु [illegible] पर्णकुटीयं चिंतामणिं [illegible]
[illegible] कतितत्र मासः स्वसद्गुणाद्वीक्षणसक्त चित्तैः ॥ स पिप्पलग्राममुपेत्य तैस्तं तद्दर्शनोत्कंठमनाः प्रपेदे
पु॰ त्रिप्याः न विद्यते ऽवद्यं दोषो यस्य स तथोक्तः अस्मदृष्ट्यनोपपद्यस इत्यर्थः उपग्रामः स्वस्व विषयेभ्यः इंद्रियांतःकरण
वृत्तिप्रसाहरणरूपः पारमहंस्यधर्मः प्रधानं मुख्यो यस्य स तथोक्तः स्वधासो ऽभवत् तस्मिंस्तथोक्ते तत्र तस्मिन्व
र्णिराजे पुरुसंशयं बहुसंदेहम् संप्रापुः समुपलेभिरे ॥६९॥ स्थित्वेति तन्नतामहती इच्छा अपरिमिता जनो ऽ

हरिसं॰ रणरूपः अनुरागो यस्य स तथोक्तः महेच्छस्तु महाशय इति सर्वर्लिराजः तत्र तस्मिन्नलीनगरे स्वसात्मनो सर्ग॰ १०
॥ २० ॥ येसं तत्र तत्कृष्टतमा गुणाः स स नो चादयस्तेषां प्रेक्षणं दर्शनं तेन सन्तानिविच्छिन्ना मंतः करणानि येषां ते स्तथो
क्तैः तै रामानंदमुनि शिष्यैः सह कतिमासः कतिपयान् मासान् कियेन्मासपर्येषं तमिसर्थः स्थित्वा उषित्वा तस्य
रामानंदमुनेर्दर्शनेन प्रेक्षणेन उत्कं उत्सुकं त्वरायुतं मनो यस्य स तथोक्तः अत एव तच्छिष्यैः साकमु पिप्पलग्राममनुपेस
प्राप्य तं रामानंदस्वामिनम् प्रपेदे प्रापत्तः ॥ १० ॥ नुद्रवेति वर्लिनो नैष्ठिकव्रतवंतस्तेषां राजानो ग्रेसरास्तेषां लिपिः

उद्धवावतरमुत्तमौजसं तं विलोक्य करुणापयोनिधिः ॥ वर्लिराजलिपिमौलिमंडनस्वाश्रितैः परिहितं तन्नाम सः
११ ॥ बिभ्रदंबुरुहकेसरद्युतिरम्यमूर्द्धनि लसत्जटाच्छटाः ॥ इंद्रनीलमणिभास्करच्छविसत्तर्जयन्नतडिदंबुदश्रिय
म् ॥ १२ ॥ पंक्तिस्तस्या मौलिर्मुकुटस्तत्र तत्सर्ववरीयस्तेन वर्त्तमानस्तस्यापि मंडनं भूषणभूतः करुणाया घृणाया
पयोनिधिः पारावारः सवर्लिराजराजः तुत्तममतिश्रेष्ठमोजः प्रतापो यस्य तं तथोक्तम् स्वमात्मानमाश्रिता अ
नन्यतया भजमानास्तनास्तैस्तथोक्तैः परिहितं वेष्टितम् उद्धवस्य श्रीकृष्णैकांतिकभक्तस्य अवतरमवतारस्तेना
विर्भूतम् तं रामानंदस्वामिनम् विलोक्य दृष्ट्वा नमस्कार अभिवादयांचक्रे ॥ ११ ॥ बिभ्रदिति अंबुरुहं पद्मं तस्य ॥ २० ॥

केसराः किंजल्कास्तद्वत् द्युतिः कांतिर्यासां तास्तथोक्ताः लसंती शोभमाना याच्छटा जटा तस्याः छटाः समूहा
न् रम्ये रमणीयो यो मूर्द्धा मस्तकं तस्मिंस्तथोक्ते बिभ्रत् दधत् इंद्रनीलमणिः नृपाश्मोपलस्तद्वद्भास्करा देदीप्य
मानाच्छविः प्रभा यस्य स तथोक्तः अत एव तडिति विद्युल्लताभिः महितो योंबुदो मेघस्तस्य श्रीः शोभा ताम्
तर्ज्जयंस्तिरस्कुर्वन्न सतं नमेति पूर्वेणानुषंगः ॥ १३ ॥ अंजनेति तनौ देहे अंजनं कज्जलं तद्वत् द्युतिः कांतिर्यस्य त
त्तथोक्तम् मृगाजिनं कृष्णमृगचर्म पिंगा पिंगलवर्णा मुंजतृणविनिर्मितास्तन्मयी या मेखला कांची तां तथोक्तां

अंजनद्युति मृगाजिनं तनौ पिंगमुंजमयमेखलां दधत् ॥ स्वर्णमेखलकृपिंजरांबरं देवकीसुततनुं विडंबयन् ॥
१३ ॥ द्विजकांतिविलसत्कृशाकृतिर्ब्रह्मसूत्रमतिमंजुलं दधत् ॥ सादरं मुनिगणैर्निरीक्षितो मूर्त्तिमानिव तप
श्रियामुदा ॥ १४ ॥
दधत् अत एव स्वर्णकनकं तन्मयमेखला यस्मिन् तत् दस्कृष्टुललितं पिंजरं कपिशं चांबरं व
स्त्रं यस्यास्तां तथोक्ताम् देवकीसुतः श्रीकृष्णस्तस्य तनुर्मूर्त्तिस्तां विडंबयन् अनुकुर्वन्नसतं नमामेति आर्थीयमु
पमा ॥ १३ ॥ द्विजेति द्विजातिरमणीया कांतिस्तेजस्तया विलसंती शोभमाना कृशा दुर्बला आकृतिस्तनुर्यस्य
स तथोक्तः अतिमंजुलमतिसुंदरम् ब्रह्मसूत्रं यज्ञोपवीतमद्धधत् वामांसे बिभ्रत् मूर्त्तिमान् धनतपशक्तिः

॥३१॥ तपश्चर्यस्तपःपुंजइवस्थितः मुनिगणैः रामानंदस्वामिशिष्यसाधुवर्गैः सादरं ससंभ्रमम् मुदा हर्षेण निरीक्षितो
ऽवलोकितः संतनना मेति ॥१४॥ धर्मेति धर्मश्च साधुजनाः सत्तनाश्च तेषां रक्षणं पालनं तस्मिन्नुद्यतौ तत्परौ मेच
कार्जुनमल्लाचकार्जुनाश्च श्याचनेनतथाभूते मनोहरे कमनीये आकृती विग्रहौ ययोस्तौ तथोक्तौ तौ वर्णो ऽजुनील
कंठरामानंदस्वामिनौ संगमं संयोगम् अवाप्य प्राप्य स्फटिकः शुभ्रमणिश्च नीलः इंद्रनीलवर्णोयः सन्नूनौ भमा
नौ मणिश्च ताविव भृशम् समंतम् रेजतुः शुशुभाते ॥१५॥ अंशुभिरिति तमालस्य तापिच्छस्य पुष्पं तमालम् पुष्प
धर्मसाधुत्तनरक्षणोद्यतौ मेचकार्जुनमनोहराकृती ॥ रेजतुर्भृशमवाप्य संगमं ताविव स्फटिकनीलसन्मणी ॥
१५ ॥ अंशुभिः स्फुरत्तमालसन्निभैर्मल्लिकाकुसुमकेसरार्जुनैः ॥ तावुभौ स्फुरितरोचिषौ मिथः संगताविव तदे
कवर्णताम् ॥१६॥ मूलेषु बकुलमिस्पणोलुकद्विहिनंधसमेसर्वेमितिलकीबलम् कालस्कंधस्तमालः स्यात्ता
पिच्छोपि समरः स्फुरं विकसितं तमालं तापिच्छपुष्पं तेन सदृशैः स्फुरत्तमालसन्निभैः निसमासत्वादस्वप
दविग्रहः मल्लिकाकुंदस्तस्याः कुसुमानि पुष्पाणि तेषां केसराः परागास्तद्वदर्जुनैः शुभ्रैः अंशुभिः किरणैः
मिथः परस्परम् स्फुरिते लिप्ते रोचिषी कांती ययोस्तौ तथोक्तौ एतेविशेषणं श्लूतांचावयवावयविभावाद्वेदनिर्देशः ॥३१॥

तावुभौ नीलकंठरामानंदस्वामिनौ तदामेलनसमये एकवर्णतां समानवर्णताम् संगतौ प्राप्ताविव रेजतुरिति
पूर्वेणानुषंगः उभयस्त्रविमिलनाद्वयोरपि मूर्त्तावृषवसंगतौ भागीरथी कालिंदी संगमइव स्फटिकेंद्रनीलम
णिप्रभासंयोगप्रायः कश्चित्समानोवर्णोजनितस्तिमितावेयमनयोः समानवर्णतोत्प्रेक्षा ॥१६॥ संचयेनेतिहरे
नीलकंठवर्णी रात्तस्य दिव्यानि रमणीयानि यानि रोचींषि तेजांसि तेषांतथोक्तानाम् संचयेन समूहेन सह स
मिलिताः संवलिताः तस्य रामानंदस्वामिनः त्विषः कांतयः रजमां रात्रावि सधिरत्तनिवि भक्त्यर्थे ऽव्ययीभावः
संचयेन हरिदिव्यरोचिषां तत्विषः समिलिता बभुर्यथा ॥ धर्मतात तनयांबुपातिनोरन्वयोधिरजनिक्षपेत्रितुः
१७ ॥ वीक्ष्य सूर्यमिव तं मुनिं मुदा लोचने दधदुरुश्रियौ प्रभुः ॥ इसमानुपगते विकासतां पुंडरीकनयनः स्फुटो
भवत् ॥१८॥ धर्मोऽपमरतास्तस्य तातः पिता सूर्यस्तस्य तनया पुत्री यमुना तस्याः अंबुजलं तस्मिन्नुपातिनः पतन
शीलाः क्षपाया रात्र्याः शितुश्चंद्रमसन्न्वयोगभस्तयो यथातथा बभूषुः प्रकाशिरे ॥१७॥ वीक्ष्येति सूर्यमिव तं मुनि
रामानंदस्वामिनम् वीक्ष्य निरीक्ष्य मुदा हर्षेण विकासम्प्रांतां प्रफुल्लतांम् उपगते प्राप्ते अतएव उर्वी महती श्रीः शोभा
ययोस्ते तयो लोचने चक्षुषी दधत् बिभ्रत् प्रभुर्धर्मरक्षणसमर्थः असौ वर्णिराजो हरिः पुंडरीकनयनइसे वं स्फुटो

भवत्सूर्यसन्निधौ श्रीविकासंभवपुंडरीकसाधर्म्यात्पुंडरीके कमले इव नयने नेत्रे यस्य स इत्यवयवार्थलाभे
न पुंडरीकनयन इति अस्य क्रमस्य अन्वर्थसंज्ञो अभूदित्यर्थः इयत्स्फुटो भवदिति पदार्थहेतुकस्य काव्यलिंगस्य सूर्यमि
वेत्युपमातापेक्षत्वादनयोरंगांगिभावेन संकरः॥१७॥ यत्रेति लये जगत्सलये सति जातिमंगलं मसंततगच्छ
यो निदानभूतरूपात्माविग्रहो यस्य लस्य तथोक्तस्य तस्य वर्णिराजस्य यत्र यस्मिन् वपुषि नारीरे सर्वभुवनानि
चतुर्दशलोकाः सावकाशं असंकोचं यथास्यात्तथा असमुर्भातिस्म भामानेइत्यस्माद्लङ् तत्र तस्मिन् वपुषि स

यत्र सर्वभुवनान्यमुर्लये सावकाशान्यप्रतिमंगलात्मनः॥ नोममुर्वपुषि तत्र संसुदस्तत्क्षणस्य जगत्त्रिलोकनोद्भवाः
१९॥ तस्य वक्षसि निरंतरस्थितिं नाभिनीरजमुदस्य यातया॥ ज्ञप्रधर्षणे हि वदनं स्मरहिम ईनमयाक्षि विश्रिया॥
८०॥ स्फुरेरामानंदमुनेर्यद्धि त्रिलोकनं प्रेक्षणं तस्मादुद्भवंतिप्रादुर्भावमाप्नुवंतीति तथोक्ताः संमुदो तिहर्षाः॥
नोममुः अतिरिच्य तेस्मेत्यर्थः चतुर्दशभुवनभरणपर्याप्ते वपुष्यंतर्नमांतीति कवित्रोदोक्तिसिद्धहर्षातिशये
नस्वतः सिद्धस्याभेदेनाध्यवसितत्वादतिशयोक्तिः सा च मुदामतः संबंधे असंबंधोक्त्या असंबंधे संबंधरूपा
तिशयोक्त्यपेक्षा॥१९॥ तस्येति नाभिः नीरजं पद्ममिवेत्युपमितसमासः नाभिकमलम् उदस्य विहाय ॥३३॥

जनानामिति त्रिदोषः स्मरः कामस्तं द्वेष्टिरूपामूलतत्वसाटयतीति तास्य तथोक्तस्य तस्य वर्णिराजस्य हरेः वक्ष
सि निरंतरस्थितिं सततावस्थानं यातया प्राप्तया श्रिया तस्य रामानंदमुनेर्विमर्दनं गाढपरिरंभणरूपेतस्मा
दुद्भयं तस्मादिव वदनं मुखम् अध्यधर्षणे हि अधिरूढम् भयाकुला द्युतुंग प्रदेशमारोहंतीति लोकवेदयोः
प्रसिद्धमिति भावः इवेत्युत्प्रेक्षायां अत्र वाच्यायाः मुनिपरिरंभणोद्भवायाः शोभायाः श्रियेतिश्लेषमहिम्ना
प्रतीयमानया रमया सहाभेदाध्यवसायात् क्रमेण नाभिपद्मादनेकाधारसंपर्काभिधानात् श्लेषमूलातिश

योर्मजातपुलकाचितांचिताधर्मजन्मनि पृथक्स्थितेहरौ॥ नातहादपितदंगवल्लिकाकुड्मलीपकुसुमाकर
श्रियम्॥८१॥ योक्त्युत्थापितस्तावद्द्वाद्यः पर्यायभेदः क्रमेणैकमनेकस्मिन्नाधारे वर्ततेयदि एकस्मिन्नथ
वानेकं पर्यायालंकृतिर्मतेतिलक्षणात् तदुपजीविता श्रीमुखारोहणस्य भयहेतुकत्वकथनादुत्प्रेक्षेति त्र
योरंगांगिभावेन संकरः॥८०॥ नर्मेति धर्मोत्तजन्मज निर्यस्य तस्मिंस्तथोक्ते हरौ नीलकंगरब्यवर्णिराजे पृथक्
स्थिते तस्मात् श्लिष्य विश्लिष्ट पिवार्मतदंगात् लिंगनस्करत्वं तस्माज्जातानि प्रादुर्भूतानि यानि पुलकानि रोमोद्गमास्तै
रचिताच्याप्ताप्यचिंतास्कंदगतस्य रामानंदमुनेः अंगानिकराद्यवयवा एव वल्लिका लतेवेत्युपमितसमासः कुड्म

निर्विकसितानि यामिनीपकुड्मानि कदंबपुष्पाणि येषामाकरः समूहस्तस्य श्रियं नुनोभासनाज्जहाल न सा
न्नः किं तु स्वीचकारेत्यर्थः परिरंभापगमेपि तत्क्षणमेव रवानपगमात्तत्कार्यस्य पुलकोद्गमस्यानुवृत्तिरिति तात्प
र्यार्थः अत एव पृथक् स्थिते पुलकावृत्तेः कारणं कार्ये कथनाद्विभावना ॥ ८१ ॥ स इति कुशो दर्भस्तस्य पदं अग्र
प्रांतभागस्तद्वत् धीर्बुद्धिर्यस्य स तथोक्तः स रामानंदमुनिः तं वर्णिराजम् ससंभ्रमं सादरम् विधिवद्यथाशा
स्त्रम् अभिपूज्य समर्च्य कुशलं पप्रच्छ एष त्वान् सकलाः समस्ता ये सज्जनाः साधुपुरुषास्तेषां प्रियं प्रेमास्पदम्

सोभिपूज्य विधिवत्ससंभ्रमं तं पप्रच्छ कुशलं कुशाग्रधीः ॥ स्वांतिके सकलसज्जनप्रियं तमवासयदमेयविक्रमम्
८२ ॥ तं ग्राहदीक्षामथ देवदेवो हरिर्गरीयान्गुणधामधीरः ॥ प्रवर्तयिष्यन् जनतां स तस्मान्निरीक्ष्य तं स्फुटमदं
प्रपेदे ॥ ८३ ॥ अमेयं परिमातुमनर्हं पराक्रमं स्फुरत्त्वं तद्ददातीति यच्छतीति तं तथोक्तम् तं वर्णिराजम् स्वांतिके स्व
सन्निधौ न्यवासयत् निवासयामास ॥ ८२ ॥ तं ग्राहेति अथ रामानंदमुनिनिकटस्थितेरनंतरम् देवा ब्रह्मादय
स्तेषामपि देवः पूज्यः धियं राति ददातीति जनेभ्य इति धीरः सदा लोके अस्मात्कि पुसकलजनज्ञानप्रद इत्यर्थः अ
त एव गरीयान् अतिशायेन गुरुः हितोपदेष्टा गुरूणामपि परमगुरुरित्यर्थः द्विवचने सादिना गुरुत्वात् दीय ॥३३॥

सून् प्रियस्थिरे सादिना गुरोर्गरादेशः हरिः साक्षात्पुरुषोत्तमः स्वयं हरिनाम्ना प्रादुर्भूतोपि नरनाट्यानुकरणा
च्छिष्टाचारस्वीकार्यत्वाज्जननतां जनसमूहम् मोक्षमार्गे इति शेषः प्रवर्तयिष्यन् सन् तस्माद्रामानंदमुनेः सका
शात् दीक्षां व्रतसंग्रहम् तं ग्राह उपादत्ते स रामानंदमुनिः गुणानां सत्त्वादीनां धामस्थानभूतम् तं वर्णिरा
जम् निरीक्ष्य दृष्ट्वा स्फुटम् मदं अतिहर्षम् प्रमदसंमदौ हर्षे इत्यमरः प्रसयांतो निपाताः प्रपेदे प्राप्तः ॥ ८३ ॥ विदध इति
अथानंतरम् विपश्चितां ज्ञानिनाम् अग्रणी मुख्यः स रामानंदमुनिः तपश्चांद्रायणादिव्रतं विद्यतेनिसमस्येति

विदधे स विपश्चिदग्रणीः स्थनारायणमाख्ययेन तम् ॥ मुनिब्रह्मवयुतं तपस्विनं सहजानंदमतिप्रभाविनम् ॥ ८४
परिदत्तधुरं तमुन्मनाः स्वपदे योग्यतमं व्यतिष्ठिपत् ॥ अथ तं समुदस्य विग्रहं मुनिस्तुष्टं बदरीवनं ययौ ॥ ८५ ॥

तं तथोक्तम् अस्मायामेधास्रजो विनिरिति मत्वर्थे विनिः भूमनिंदाप्रशंसासु नित्ययोगे इति श्लोकवार्तिकेन
नित्ययोगे विहितः अतिशायितः प्रभावः प्रतापो विद्यते ऽस्येति तं तथोक्तम् मत्वर्थे इति तं नीलकंठवर्णि
राजम् आख्ययेन नाम्ना मुनिब्रह्मणा युतसहितम् नारायणं विदधे नारायणमुनिरिति लोके प्रसिद्धं नाम चका
रेत्यर्थः किंच तं आख्ययेन सहजानंदं विदधे सहजानंद इति विख्यातं नाम चकारेत्यर्थः ॥ ८४ ॥ व्यतर इति उन्म

नात्र कृत्यमुक्तं मनोयस्य स तथोक्तः स रामानंदमुनिः परिदत्ता समर्पिता धूर्वर्णाश्रमिजनानां स्वधर्मरक्षण
भारो यस्मै तं तथोक्तम् योऽयं तं निजपदारोहणोचिततमम् तं नारायणमुनिम् स्वपदे स्वाधिकारस्थाने
व्यतिष्ठिपत् निवेशयामास अथ निजधुरो वितरणानंतरम् विग्रहं तनुजम् समुदस्य संस्मार मुनिभिर्ऋषिभि
र्जुष्टं सेवितम् बदरीवनं ययौ ऊर्ध्वासः त्राणमुक्तः सन् बदरीकाश्रमं प्राप्तः ॥ ८५ ॥ व्यदधादिति अथ स्वगुरुदे
हसागानंतरम् स हरिः सहजानंदः तस्य रामानंदाख्यगुरोः निखिलाः समग्राः पारलौकिकीः परलोके भवाः क्रि

व्यदधादस्य पारलौकिकीर्निखिलास्तस्य यथाविधि क्रियाः ॥ अथ तं महर्षिं तदाश्रिताः सततं भेजुरपेतसंत्र
याः ॥ ८६ ॥ इतिश्रीहरिसंभवे महाकाव्ये हर्यैकैककविश्रीमदचिंसानंदवर्णिकृते नोलप्रभृतिवर्णनं नामा दश
मः सर्गः ॥ १० ॥
याः और्ध्वदैहिककर्माणि अथात्मादेशाज्जिष्पते इति परलोकत्राह्यामुत्रगम्यं कर्म निवसं
कादेन्नाः अनुगनिकादीनां चेसु भयपदन्तुद्धिः टिकृणजिसादिनाडीपृथाविधि यथान्यास्तम् व्यदधात् क
रोत् अथ रामानंदस्वामिवियोगानंतरम् तं रामानंदमुनिमाश्रिता भजमानाः जनाः अपेतसंत्रयागतसंदेहाः
संतः तं सहजानंदम् सततमजस्रम् भेजुः सिषेविरे ॥ ८६ ॥ इतिश्री पदवाक्यप्रमाणपारावारीणधुरीणविद्वन्‌ ॥ २४ ॥

यभट्टात्मजदीनानाथभट्टशिष्य श्रीप्रसक्षवाकदेवश्रीसहजानंदस्वामिचरणकमलोपासकगोपालानंदमु
नेः प्रेरितमतिआसावदकदयाश्रांकणतजश्रीहरिकृष्णैकभक्तभोलानाथभट्टकृतो श्रीहरिसंभवकाव्य
स्य विद्वज्जनाह्लादिन्याख्यव्याख्यायां दशमः सर्गः ॥ १० ॥ लिं० रावलजेरामोरारजी संवत् १९५६ नामहा
वदित्रयोदशी ने मंगलवासरे मेंथाणग्रामे समाप्ता ॥ ॥ श्रीभक्तिधर्मात्मजनायनीलकंठार्पणमस्तु ॥